

DEVLET-İ ALİYYE-İ OSMÂNİYE'DE KARANTİNA YANI USÛL-İ TAHAFFUZUN TÂRİHÇESİ*

Çeviri: Uzm. Abdullah Köşe

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye nezdinde karantina yani emrâz-ı sâriye ve müstevliyye karşı tahaffuz usûlünün mebâdi-i te'essüsü gereği gibi eskidir. Şuab-ı idâriyyenin tanzîmât ve tensikâtına teşmîr-i sâk-ı himmet ve inâyet buyurulduğu zaman husûsât-ı sâire-i mülkiyye ve medeniyyeye takdîmen ve tercihan usûl-i tahaffuzun te'sîs ve tensikine himmet buyurulmuştur. Şurası şâyân-ı dikkattir ki devletin sâir şuab-ı idâresi evvelce mine'l-kadîm mevcut olan bir tarz-ı tensik-i atîkin tecdîdi sûretiyle tanzîm buyurulmak lâzım geldiği halde umûr-i sıhhiyye ve tahaffuziyye için böyle bir mâ-sebak, böyle bir üss-i kadîm mevcut olmayıp bu mühim te'sîs bi'l-küllîyye müceddeden vücûda getirilmek lâzım gelmiştir. Binâen aleyh mevâdd-ı tahaffuziyye ile iştigâl için teşekkül eden

* Ahmed Mithat Efendi'nin (1844-1912) bu yazısı Sâlnâme-i Nezâret-i Umûr-i Hâriciye'de (Dersaadet, Matbaa-i Osmâniye, 1318 (1902), s. 436 – 464 ve 465 – 471) toplam 36 sayfa olarak yayımlanmıştır. Orijinal metnin 449 – 464 sayfaları arasındaki 16 sayfa yanlışlıkla mükerrenen dizilmiştir. Bu çeviri metinde sözkonusu 16 sayfa çıkarılmıştır. Hariciye Salnamesi'nde yer alan bu makalenin yazarına dair bir kayıt yoktur. Makalenin yayımlandığı 1902 yılında Ahmed Mithat Efendi, Hariciye Nezareti'ne bağlı olan Meclis-i Sıhhiye / Karantina Meclisi Reis-i Sanisi yani Karantina Nazırı idi. Ahmed Mithat Efendi'nin Salname'deki bu makalesini, daha önce Tercüman-ı Hakikat ve Musavver Servet-i Fünun Taraflarından Girit Muhtacininine İane. Nûsha-i Fevkalade [İstanbul 1897] içinde "Karantina" başlığıyla yayınladığı yazısı ile karşılaştırdık. Hariciye Salnamesi'nde yayınlanan ve burada transkripsiyonu verilen yazının, 1897 tarihli ve "Karantina" başlığını taşıyan yazının genişletilmiş şekli olduğunu gördük. Esasen yazar adı verilmemiş olsa da, karantina ile ilgili yayınlarda, Hariciye Salnamesi'nde yayınlanan bu makalenin yazarının Ahmed Mithat Efendi olduğu hep kaydedilmiştir.

Ahmed Mithat Efendi, Tercüman-ı Hakikat'ı çıkaran ünlü romancı ve gazetecidir. II. Abdülhamid tarafından Karantina Meclisi başkâtipliğine getirilmiş, (1885/1302). Nisan 1895'te (L. 1312) atandığı ikinci reislik yani karantina nazırlığı görevini 1908'e kadar sürdürmüştü ve geniş kültürü ile yabancı üyeler üzerinde etkili olmuştur. Milliyet duyguları ile de teşkilatın her kademesine Türklerin gelmesine çalışmış, Karantina Meclisi'nin Fransızca kitabetine çalışanların Türkçe yazanlardan fazla maaş almaları gibi haksızlıklarla mücadele etmiş, bu çalışmalarını madalya ile taltif edilmiştir. Onun bu çalışmaları sayesinde; Dr. Cenab Şehabeddin, Kilisli Rifat, A. Fuad Bilgen, Ferid İbrahim Yurtsan ve Ahmed Emin gibi genç Türk hekimleri karantina teşkilatında yer alabilmişlerdir. Bedi N. Şehsuvaroğlu, "Türkiye Karantina Tarihine Giriş III", İst. Tıp Fak. Mec., Sayı 1(1958), s.158-161.

Ahmet Mithat Efendi, Karantina Nazırlığı sırasında yayınladığı bu makalesinde, karantina teşkilatı

birakmayacağı aşıkardır. İşte bu yandan usûl-i tahaffuzun böyle o işe me mu olanlarca dahi mechûliyeti ve diğere taraftan usûl-i mezkûrenin o zamanlarca henüz dâhil-i tanzîmat olmayan yerlere kadar ta'mîmden başka bi'l-cümle sefâin-i ecnebiyyeye kadar teşmîli lüzûmu ortaya gereği gibi ciddî bir işkâl çıkarmıştır ki işkâl-i mezkûr peyderpey bertaraf edilerek tensikât-ı sıhhiyye ve tahaffuziyyenin şimdiki mükemmeliyet-i tâmmere derecesine îsâli târih-i terakkiyât-ı Osmâniyye'nin en mühim ebvâbindan birisini teşkil eder.

Usûl-i tahaffuziyye için cem' edilen ma'lûmât-ı târihiyyenin tasnîfine girişilmek lâzım geldikte bunlar bizde karantina usûlünün mâddeten görmüş olduğu üç devre tebe'an üç sınıfa tasnif olunmak icâb eder. Birincisi "mebâdi-i te'essüs" devridir ki bizde emrâz-ı müstevliyyeye karşı tahaffuz fikrinin ilk husûle başladığı zamanlardan bed' ile 1256 sene-i hicriye ve 1840 sene-i milâdiyesinde Meclis-i Umûr-ı Sıhhiyye'nin te'sîs buyurulduğu zamana kadar güzerân olan ahvâldir. İkincisi "eski ta'rife" devridir ki sâlifü'z-zikr târihlerden bed' ile 1288 sene-i hicriye ve 1872 (s.437) sene-i milâdiyesinde ta'rife-i cedîdenin vaz'ına kadar mürûr eden zamanlar icrââtını hâvîdir. Üçüncüsü dahi "ta'rife-i cedîde" devri olup zamanımıza kadar olan ahvâli ihtivâ eder.

Mebâdi-i Te'essüs

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye nezdinde emrâz-ı sâriye ve müstevliyyeye karşı tahaffuz lüzûmunun ilk sûret-i tahakkuku hakkında ma'lûmât-ı muvazzıha-i târihiyye yoktur. Buna dâir ilk kayıt Takvîm-i Vakâyi'in fi 7 cemâziye'l-âhir sene 1247 (24 Ekim 1831) târihli nüshasında görülmektedir ki bu kayıt ondan evvel dahi bir hayli zamandan beri tedâbîr-i tahaffuziyyenin mehâfil-i devlette câlib-i enzâr-ı dikkat ve ehemmiyet ola gelmiş bulunduğunu göstermektedir. Fıkra aynen şudur:

"Ser-etibbâ-yı Sultânî Behcet Efendi hazretlerinin tahkikleri üzerine tahmînen 1236 senesi halâlinde evvela Hindistan ikliminde ba'dehû nehr-i Hind kenarlarını vely ile gâh hiffet ve gâh şiddet bularak ve gâh bir müddet gaybûbet ederek Acem Ülkesi ve Memâlik-i Şarkıyye-i Şimâliyyenin alçak mahalleri ve nehirli ve göllü taraflarında vukû birle sonraları İstanbul'da kalil ve hafif olarak zuhûr edin Arabîde "heyza" ta'bîr olunan "kolera morbus" dedikleri hastalığın

mücbince Karadeniz'den müste'men gemilerine İstinye Körfezi ve ehl-i İslâm ve re'âyâ-yı devlet gemileri için Liman-ı Kebîr mahall-i karantina tahsîs olunup zikrolunan mahallere lâzım gelen ebniyenin bundan böyle inşâ olunmak üzere esnâf-ı muktaziyenin ikâme ve idâresi ve karantinanın kemâ-yenbağî nezâreti ve müteferri'âtının rü'yet ve tesviyesi maddeleri ricâl-i Devlet-i Aliyye'den hâlen Haremeyn muhâsebecisi Kâmilîzâde Mustafa Nazîf Efendi hazretlerinin uhde-i dirâyet ve ihtimâmına ihâle kılınmıştır.”

Şu kayd-i resmîden anlaşıldığına göre bizde ilk karantina koleraya karşı vaz' olunmuş ise de bi'l-âhare şu usûl-i sıhhiyye ve tahaffuziyye mebnâsının tahkîmi yine o senelerde zuhûr eden şiddetli bir tâun üzerine iltizâm olunmuştur. Bu tâun an-aslin Asya taraflarından gelerek Memâlik-i Şâhâne'de pek çok hasârâta sebep olduğu gibi Avrupa'ya dahi sirâyetle telefât-ı külliyye îkâ eylemişti. O zamanlar diplomalı etibbânın mikdârı pek az olduğundan illet-i mezkûre bir def'a zuhûr edip kendi (s. 438) kendine mündefi' olduğu yerlere birkaç def'a daha avdet etmek derecesinde meydân-ı cevelâmı kendi tahrîbâtına karşı açık ve hâlî bulmuş idi. O zamanlar Avrupa tabâbeti dahi bu illeti fen nokta-i nazarından henüz bi-hakkın tanımıyor idi. Avrupa'nın bu adem-i vukûfu zamânımıza kadar devâm etmiş ve tâun denilen hastalık ancak çend sene mukaddem Aksâ-yı Şark'ta Hong Kong nâm mahalde zuhûr eylediği zaman bi-hakkın tetebbu' edilerek devâsı bulunmağa dahi takarrub edilmiştir. O zamanlar tâunun Avrupa'ca dahi mechûliyetiyle beraber epeyce kadîm bir zamandan beri bir nevi' karantina usûlü mevcut ve mer'ıyyül'l-icrâ idi ki her memleket tâuna karşı tahaffuz için bu usûle mürâcaat eyliyor idi. Usûl-i mezkûre, bulaşık olanların hecri, bir mahalde 40 gün tevkîf ve hapsinden ibâret olup hattâ “karantina” ismi dahi bu mahbûsiyet-i çihil-rûze'den alınmıştır. Usûl-i mezkûre gerek insanların hayatı ve gerek ticâret-i beyne'l-milelin sühûleti için hemen tâun derecelerinde bir takım şedâid-i bîhûdeyi müstelzim idiyse de hiçe nisbetle her halde bir kâide-i tahaffuz demek olduğundan emr-i tatbikte iltizâm olunan takayyüdâta göre ba'zı yerlerde fevâid ve muhassenâtı da görülmekte idi.

1250 (1834) sene-i hicriyesine doğru bu hastalık Pâyitaht-ı salatanat-ı seniyyeden zâil olarak biraz vakit halk bu sıkıntıdan kurtulmuş ise de Rumeli ve

Evlâd-ı Enderî nazîrcileri tarafından Dab-ı Ahî Hazîne-i Evrakında bulunup Danî-i Sîhiyye'ye tevdi'i olunmuştur. Müsvedde-i mezkûre üzerinde tarih yok ise de ta'limât-ı mezkûre üzerine bi'l-ibtinâ usûl-i tahaffuzun menâfi' ve meşrû'iyetini ahâliye anlatmak için Takvîm-i Vakâyi'e dercedilen bir makâle-i mufassala-i nefîsenin târih-i neşri (1836) olmasına nazaran zikrolunan ta'limâtın dahi bu tarihte kaleme alınmış olduğu istidlâl kılınmaktadır. (s. 439) Tensikât-ı tahaffuziyyenin ilk nizâmı demek olan işbu ta'limâtın bir sûreti ber-vech-i âtî aynen nakil olundu:

“Hüve'l – Mu'în

Âsitâne-i Aliyye'de tahaffuzhânenin inşâsına kadar şimdilik Boğâz-ı Bahr-i Sefid'de ittihâz olunan karantinada gerek sefâin-i tebe'a-i Devlet-i Aliyye ve gerek merâkib-i tebe'a-i düvel-i mütehâbbenin icrâ edecekleri şerâittir. Ber-vech-i âtî zikrolunur:

Bend 1 – Mutlaka Akdeniz tarafından boğâz-ı mezkûra vârid olan bir sefîne ve kayığın yanına boğaz-ı mezkûrda karantina ve tahaffuz için ta'yîn olunan me'mûr bulaşık olup olmadığını tahkîk için kayıkla gelip suâl eyledikte sefîne kaptanı ve sahibi geldiği mahalden aldığı mürûr tezkeresini ve senedini ibrâz ve derûnunda olan kimesnelerin isim ve şöhretlerini me'mûr-i mûmâileyhimâya göstere. Sefîne-i mezkûrenin temiz mahalden geldiği tebeyyün ettikte mûmâileyhimden eşhâsın a'dâdını ve temiz olduklarını mübeyyin tezkere alıp ba'dehû dâhil-i boğâz-ı mezkûrda sefîne istediği mahalle gide ve ol tezkere için me'mûr-i mûmâileyhe ... guruş ve tabîbe dahi bu kadar guruş vere.

Bend 2 – Bulaşık mahalden geldiği tebeyyün eden sefîne sahibi eğer boğaz-ı mezkûrda karantinasını çıkarmak murâd eder ise geminin baş direğine, eğer kendinde var ise bulaşık olduğu bilinmek için bir sarı bayrak küşâd ede. Yok ise me'mûrunileyh tarafından âriyet bir bayrak ala. Ve âriyet aldığı bayrak için me'mûr tarafına ... guruş vere. Ve me'mûr tarafından gösterilecek limana duhûl edip ... gün tevakkuf ede. Ve böyle bulaşık olan sefîneye ibtidâ-yi vürûdundan müddet-i tathîr-i tekmîline kadar tabîbin ta'rîf edeceği şerâite riâyetle bir gardiyan yani nighbân vaz' olunacak olmakla ol nighbâna yevmiye ... guruş ücret verip nighbân-ı mezkûr nüfûs-ı ihbâdullâhu yikâve için müddet-i mezkûrede

Bend 6 – Bulaşık mahalden geldiği tahakkuk eden sefîne tathîr müddetini boğaz-ı mezkûrda çıkarmak istemez ise ve Âsitâne-i Aliyye’de olanlar boğaz-ı mezkûrda meselâ Gelibolu Varanköy gibi mersâlara gidecek olur ise müddet-i tathîrini boğaz-ı mezkûrda çıkarmadıkça mürûr edemeyeceklerini sefaîn ashâbı bileler.

Bend 7 – Boğaz-ı mezkûrda müddet-i tahaffuzdan ziyâde meks etmemek garazıyla sefîne sâhibi çıktığı yerden aldığı senedini tebdil ile sahte sened ibrâz ve müddet-i tahaffuzda bir sefînenen bir şahıs firâr eder ve tekmiî-i müddet etmeksizin bir sefîne me’mûr-i mûmâileyhin ta’yîn eylediği limandan kalkar veyahut tahaffuzu lâzım gelen sefîne limana girmeyip gider ve’l-hâsıl me’mûr-i mûmâileyhe Devlet-i Aliyye tarafından verilen (s. 440) ta’lîmâtname mûcibince usûl-i tahaffuza dâir her ne ki beyân olunur ise, ona muhâlefet eder ise me’mûr-i mûmâileyhten aldığı mürûr tezkeresi Der – Aliyye’de liman odası me’mûru vâsıtasıyla Meclis-i Tahaffuz’dan görülecek olmakla eğer muharrer olan eşhâstan ziyâde ve noksan çıkarsa işbu ibâdullâhın vikâye-i nüfûsu için şürû’ olup kâffe-i ukalâ ve düvel nezdinde makbûl ve müsellemler olan karantina ve tahaffuz usûlüne riâyet etmeyip âsi olacağından firâr eden şahıs çevrilip ukûbât-ı şedîdeye müstehak olacağını ve o makûle sefîneler dahi verâsından bir def’a boş top endâhtı ile avdeti ihtâr olup eğer avdet etmediği sûrette gülleli top endâht olunacağını ve gülle yetişmeyip muvâfakat-ı hava ile o sefîne dönemeyip gider ve şahs-ı merkûm dahi ele getirilemez ise alâ külli hâl o makûlelerin ahvâli Âsitâne-i Aliyye’de Meclis-i Tahaffuz’a boğaz-ı merkûmdan inhâ olduğu ve meclis-i mezkûrdan dahi fi’l-hâl Bâb-ı Âlî’ye bildirilip Devlet-i Aliyye tebe’asından ise te’dîbât-ı şedîdesi icrâ ve düvel-i mütehâbbe tebe’asından ise cânib-i Nezâret-i Hâriciyye’den tâbi olduğu devletler süferâlarına resmen inhâ ile süferâ-yı mûmâileyhim ma’rifetleriyle yine te’dîbât-ı şedîdeleri icrâ olunacağını kâffe-i sefaîn ashâbı ve derûnlarında bulunan eşhâs bilip şürût-i tahaffuziyyeye riâyet edeler. Eğer bildikten sonra muktazâsıyla amel etmezler ise haklarında icrâ olunacak te’dîbat-ı mezkûrede levmi kendilerine edeler.”

İşbu ta’lîmât lâyihası buraya aynen yazılmıştır. Bend numaraları dahi müsveddede görüldüğü gibi konulmuştur. Bendlerin aralarında dördüncü ve

olunmak lâzım geldikte bu vazîfe-i mühimme dahi sâlifü'l-esâmî Abdülhak Molla ve Es'ad Efendiye zamîmeten bir de Nâmık Paşa'dan müteşekkil bir komisyona havâle buyurulmuş idi. O zamanlar Nâmık Paşa Fransız lisânına vâkıf ezkiyâ-yı erkân-ı askeriyeden bir genç zât idi. Zikrolunan komisyon öteden beri Galata'da ümûr-î tahaffuziyye ile iştigâl etmekte bulunan me'mûrları yeniden tensik için birisi "Meclis-i Tahaffuz-i Ülä" ve diğeri "Meclis-i Tahaffuz-i Sâni" nâmlarıyla iki meclisin teşkîli lüzûmunu fi 25 Safer sene 1254 (20 Nisan 1838) tarihli bir tezkere ile arz ve inhâ etmiş ve Bâb-ı Âlice dahi tasvîb ve tasdik kılınmıştır.

Meclis-i Tahaffuz-i Ülä'ya "Nezâret-i Umûr-i Sıhhiyye ve Mevâdd-ı Tıbbiyye ve Tahaffuziyye" nâmıyla (s. 441) ve 7500 gurus maaş ile Abdülhak Molla reîs ve "Nezâret-i Umûr-i Şer'iyye ve Mevâd ve Muharrerât-ı Tahaffuziyye" nâmıyla ve yine 7500 gurus maaş ile Es'ad Efendi birinci a'zâ ve "Nezâret-i Mevâdd-ı Askeriyye ve Umûr-i Silsile-i Tahaffuziyye" nâmıyla ve kezâlik 7500 gurus maaş ile Nâmık Paşa ikinci a'zâ ta'yîn edilip "Müsteşâr-ı Tahâret-i Dâhiliyye ve Umûr-i Zabtîyye ve Rabtiyye" nâmıyla ve 2500 gurus maaş ile bir me'mûriyyet daha teşkîl olunarak Alay Eminliğinden mütekâ'id Hasan Beye ve "Müsteşâr-ı Mevâdd-ı Ecnebiyye ve Usûl-i Ticâret-i Tahaffuziyye" nâmıyla 2000 gurus maaşlı bir me'mûriyyet daha teşkîl olunarak Tercüman Yanko uhdesine tefvîz olunmuş ve işbu müsteşarlar dahi zikrolunan Meclis-i Tahaffuz-i Ülä a'zâsı sıfatını ihrâz etmiştir. Haftada üç gün muntazaman ve görülecek lüzûm üzerine hergün dahi ictimâ' etmek vazâifinden olan işbu meclis şimdiki "Meclis-i Umûr-i Sıhhiyye" nin mebde'i demektir. Meclis-i Tahaffuz-i Sâni ise 1500 gurus maaşlı bir başkâtip ve 750 gurus maaşlı bir jurnal kâtibi ve 500 gurus maaşlı bir mübeyyiz ve 500 gurus maaşlı bir mukayyid ile 2500 gurus maaşlı ve elsine-i müte'addideyi bilir bir mütercim ve 500 gurus maaşlı bir mütercim muâvininden ve münâsib maaşlı diğeri iki nefer mukayyid ve iki tabîb ile bir eczâcîdan teşekkül etmiştir. Bu hey'et onun ma'iyetine verilen 4'er yüz gurus maaşlı 4 emir çavuşu ve 500 gurus maaşlı bir kavas müdürü ve 250 gurus maaşlı bir sıhhiyye müdür muâvini ve 30 nefer kavas ve 7 mütetabbib ve 4 mütetabbibe ile beraber şimdiki İdâre-i Sıhhiyye'nin aslını vücûda getirmiştir.

kadından dahi gardiyanlar istihdâm olunur.

(s. 442) İşte bâlâya derc olunan nizâm lâyihasında beyân edilmiş olan “Meclis-i Tahaffuz” şu ilk tensik-i esâsiden ibâret olup gerek lâyiha-i mezkûre ve gerek usûl-i tahaffuziyyeye dâir diğerk bir çok mevâd bu mecliste bi’l-müzâkere takarrur eyler idi ki bunlar peyderpey cânib-i Bâb-ı Âlî’ye arz ile tasdik buyurulduktan sonra mevki’-i icrâya konulur idi. Hattâ mukarrerât-ı mezkûrenin cây-ı tatbiki sefâin-i Osmâniyye’den ziyâde sefâin-i ecnebiyye olduğundan ahkâm-ı tahaffuziyye bunların cümlesinin ma’lûmu olmak üzere Türkçe ve Rumca ve İtalyanca olarak bunlar ta’lîmat kılıklı bir risâle sûretinde basılıp o zamana kadar nerelerde karantinahâne vücûda getirilebilmiş ise cümlesine mikdâr-ı kâfi nüshaları gönderilmiştir. Mukarrerât-ı mezkûre ahkâmının tamâmî-i mer’iyyeti Hükûmet-i Seniyyece fevka’l-had mültezem olduğundan me’mûrîn-i mülkiyye ve askeriyyeye dahi evâmîr-i sâmiye istâr edilmiştir. Hele Anadolu’da ba’zı vilâyetlerde henüz icrâ-yı hüküm etmekte bulunan vebâya karşı pâyitaht-ı saltanat-ı seniyyenin muhâfazası için Bahr-i Sefid’den Bahr-ı Siyah’a kadar berren sıhhiyye kordonları teşkil edildiği zaman Anadolu ve Rumeli’nden bir çok yerlerin kuzât ve nüvvâbına ve o zamanca me’mûrîn-i mülkiyye demek olan voyvodagân ve a’yân ve vücûh-i memleket ve bi’l-cümle iş erlerine hitâben bir hükm-i şerîf şeref-sâdır olmuştur ki Dâire-i Sıhhiyye kuyûdundan istihracen bir sûreti ber-vechi-i âtî derc olunur:

“Bi-tevfikihî Sübhânehû ve te’âlâ nevbenev tanzîm ve icrâsına muvaffak olduğum tensikât-ı hasüneye ve te’sîsât-ı mülkiyye-i müstahseneden ma’dûd ve hîfz-ı sıhhat-i ebdân ve ümrân-ı memâlik ve büldân hakkında fevâid ve menâfi’i âmme-i ibâda şâmil ve memdûd olmak üzere karantina usûl-i ehemminin memâlik-i mahrûse-i mülûkânemde icrâsı irâde-i isâbet-âde-i şehriyârânem muktezâsından olduğuna mebnî ibtidâ kalbgâh-ı bilâd-ı İslâmiyye olan Dâru’l-ihlâfet’il-aliyyemde esbâb-ı tahaffuz ve tanzifiyyenin icrâsı ehemm ve bu mâddenin esâsı olan kordon yani dâire-i karantina ve tahaffuz’un münâsib mahallerden temdîdiyle Âsitâne-i Şevket-Âşiyâne-i mülûkânem dâire-i tahaffuza alınmak lâzım geleceği müstağni-i kayd ve rakam olmak hasebiyle Der-saâdetime vürûdu mu’tâd ve muktazî olan erzâk ve eşyânın celbinde bir gûnâ usreti ve

karakönlü tertib ve kılınmak üzere mezkûrenin keşfi ve muâyenesi zımnında icâbeden mühendisler ve sâir me'mûrların ta'yîn ve irsâl kılınması husûsları Şûrâ-yı Bâb-ı Âlî ve Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye taraflarından tensîb olunmuş ve mûcibince icrâ ve tanzîmine irâde-i seniyye-i mülûkânem ta'allukıyla ol bâbda şeref-efzâ-yı sahîfe-i sudûr olan (s. 443) hatt-ı humâyûn-i şevket-makrûn-i şehinşâhânem muktezâ-yı münîfi üzere sâlifüz-zikr mühendis ve hulefâ ve sâir lâzım gelen me'mûrlar ta'yîn ve irsâl kılınmış olmakla siz ki kuzât ve nüvvâb ve sâir me'mûr-i mûmâileyhimsiz me'mûr-i mûmâileyhimin vusullerinde bâlâda beyân olunduğu vechile Edremit'ten nehr-i mezkûrun Bahr-i Siyâh'a munsab olduğu mahalle değin dâire-i tahaffuzun keşf ve muâyenesiyle ta'yîn-i hat ve hudûd olunması emrinde me'mûrîn-i mûmâileyhime bi'l-vücûh muâvenet ve muzâheret-i kâmilenin icrâsına bi'l-ittifâk ihtimâm ve dikkat ve hilâf-ı vaz' ve hâlet vukû'a gelmemesine sarf-ı makderet eylemeniz fermânım olmâğın Dîvân-ı Hümâyûnum'dan işbu emr-i celîlü'l-kadrim isdâr ve tesyâr olunmuştur. İmdi bu mâdde mevâdd-ı sâireye makîs olmayıp nef-i umûmu câmi' ve nice fevâidi müstetbi' mevâdd-ı hayriyye-i mu'tenâ-bihâdan olmaktan nâşî ona göre tenfîz-i emr ve irâde-i mülûkânemle îfâ-yı muktezâ-yı kâr-güzârî ve sadâkata cümleniz bi'l-ittifâk ikdâm ve muğâyir-i emr u rizâ vaz' u hareket vukû'unu tecvîzden ittikâ ve mübâ'adet eylemeniz bâbında fi evâhir-i Saferu'l-hayr sene 1254"(Şubat 1839).

O zamanlarca işbu te'sîsât-ı sıhhiyenin tahkîm ve ikmâli husûsunda son dereceye kadar i'tinâ ve ihtimâmın gerçekten lüzûmu dahi var idi. Zira Kıbrıs ve Suriye ve İskenderiye taraflarında illet-i müdhişe-i vebâ şiddetle icrâ-yı hükme başlayarak payitaht ahâlisi zâten çend sene evvelki salgından ürkmüş oldukları gibi nezd-i Devlet-i Aliyye'de mükîm süferâ-yı düvel-i ecnebiyye ve ma'iyetleri erkânıyla tüccar ve mu'teberânı dahi bi-hakkın havf ve hirâsa düşerek işbu te'sîs-i cedîdin ikmâli için onlar dahi muâvenetten geri durmuyorlar idi. Akdeniz'in işbu ahvâl-i sıhhiyesine karşı en ciddî tedâbirden olmak üzere Kal'a-i Sultâniyye'de muvakkat bir tahaffuzhâne yapılarak oradaki Nemçe konsolosunun oğlu İspiro tabîb ta'yîn kılınmış ve Hâcegân-ı Dîvân-ı Hümâyûn'dan Es'ad Efendi müdürlüğüne bi't-ta'yîn İstanbul'dan oraya gönderilip Biga mutasarrıfı ve Bahr-i Sefîd muhâfız Vâsîf Paşa'ya dahi bu bâbda vasâyâ-yı şedîdeyi hâvî hükmi-i şerîf

Ma'ahâzâ bir yandan uş tedâbîr-i muvakkate-i ibtidâ'iyenin tatbîk ve icrâsında devâm ile beraber diğer taraftan usûl-i tahaffuzu Avrupalılardan öğrenip ikmâl etmek lüzûmu dahi gittikçe meydan aldığından usûl-i mezkûreye vâkıf bir – iki adamın irsâli Avusturya devletinden iltimâs buyurulmuş idi. Bu iltimâs üzerine oradan doktor Minas nâmında bir tabîb ile Vasiloviç nâmında (s. 444) ve muâvin ve tercüman sıfatında diğer bir adam irsâl olunarak bunlar Dersâdet'e vâsıl olduklarında Meclis-i Tahaffuz-i Ûla'nın umûr-i sıhhiyye ve mevâdd-ı tıbbiyye ve tahaffuziyye vazîfesi Abdülhak Molla'dan alınıp fi 29 Rabîu'l-âhir sene 1254 (22 Temmuz 1838) tarihli bir tezkere mûcibince mûmaileyh doktor Minas'a tefvîz edildiği gibi fi 25 Receb sene 1254 (14 Ekim 1838) tarihli diğer bir tezkerede beyân olunduğu vechile bi'l-âhare Es'ad Efendi ve Nâmık Paşa dahi me'mûriyyet-i sıhhiyyelerinden afv olunarak 12500 guruş maaş ile İzmir ihtisâb nâzırı sâbık Dede Mustafa Ağa karantina nâzırı nasb olundu. Fakat müşârun ileyh Mustafa Ağa'nın işbu nezâreti devâm etmemiştir. Zira fi 7 Zi'l-ka'de sene 1254 (22 Ocak 1839) tarihli diğer bir tezkerenin delâleti vechile karantina nezâreti Mustafa Hıfzı Paşa uhdesine tevcih buyurulmuştur.

O zaman doktor Minas'a tevdi' kılınmış olan me'mûriyyet şimdi müfettiş-i umûmîliğe âid olan vazâif-i mühimme demek olup fakat doktor Minas'ın unvânı “baş direktör” idi. Vasiloviç'in tabîb olmadığı anlaşılınca yalnız Minas'ın tercümanı olmak üzere kabûl edilip Minas'a muâvin olmak üzere dahi Weimar ta'yîn olunmuştur. Baş direktörün bu vechile Meclis-i Tahaffuz'a me'mûriyyeti üzerine meclisce vukû'a gelen tebeddül yalnız bâlâda beyân olunduğu vechile Abdülhak Molla ve Es'ad Efendi ve Nâmık Paşa'nın çekilmelerinden ve bir aralık Dede Mustafa Ağa'nın ve bi'l-âhare Hıfzı Paşa'nın karantina nâzırlığına gelmelerinden ibâret kalmamıştır. Baş direktör Minas'a 2500 guruş maaş verilerek muahharan 2000 daha zamm olunduğu gibi ikişer bin beşer yüz guruş maaş ile Mayer ve Mac Carty ve 2000 guruş maaş ile Marchand nâmında üç tabîb daha Meclis-i Tahaffuz'a ilâve kılınmıştır.

Bu sûretle vücûda getirilen hey'et-i sıhhiyye yeniden bir takım tensikâta girişip ez-cümle Kuleli Kışlası hem Bahr-i Sefid ve Siyâh'tan gelecek sefâin için tahaffuzhâne hem me'mûrîn-i sıhhiyye için idârehâne hem de sıhhiyye me'mûrları

Vâkı'ya hey'et-i cedîde-i sıhhiyye bu emr-i mühimmi tensik gayretiyle bir çok mukarrerâta girişmiş idiye de başdirektörlük mevki'-i mühimminde bulunan doktor Minas'ın hazâkat-i tabîbânesinden kat'-ı nazar ve fakat karantinacılık için lâzım gelen vukûf ve tecrübeye mâlik olmadığını az vakit zarfında kendisi dahi görüp tercümanı Vasiloviç ile beraber bi'l-isti'fâ memleketlerine gitmişlerdir. Bu halde Mayer ve Mac Carty ve Marchand mecliste kalıp Rober nâmında bir zat Meclis-i Tahaffuz'a doktor unvânı ve 3000 gurus maaşla ilâve kılınmış ve Marchand işbu Rober'e sâni addolunup David oğlu Agob ile Fransalı Andre Leval nâmında bir adam dahi a'zâ sıfatıyla meclise girmiştir.

Teşekkülü bu vechile itmâm edilmiş olan Meclis-i Tahaffuz bir yandan taşralarda her icâbeden yere birer tabîb veya me'mûr göndererek karantinahâneler te'sîs ettiği ve bunlarda mer'iyetü'l-icrâ tutulmak üzere bir çok mukarrerât tezekkür ve neşriyle meşgûl bulunduğu ve hattâ İstanbul'da debbâğhânelerin ve selhânelerin tathîri ve sokakların tanzîfi gibi ümûr-i belediyye bile o zamanlar devâir-i belediyye bulunmadığı için Meclis-i Tahaffuz tarafından bakıldığı sırada beyne'd-düvel işbu icrâ'ât-ı sıhhiyenin uhûd-i mevcûde nokta-i nazarından ne vechile telakkî olunması lâzım geleceği mes'ele meydana çıkarak süferâ-yı düvel-i mütehâbbe ile Reşîd Paşa arasında bir muhâbere ve müzâkere kapısı açılmıştır. Nizâmât-ı cedîde-i sıhhiyyeden beklenen fevâid bunların ahkâmı millî ve ecnebî bi'l-cümle sefâin üzerine seviyyen cârî olmakla hâsıl olabileceğinden buna dâir cereyân eden müzâkerâta Meclis-i Tahaffuz'da düvel-i mütehâbbe sefâretleri taraflarından dahi "delege" nâmıyla birer vekil bulundurulup meclis-i mezkûrun mukarrerâtı bi'l-cümle sefâin-i ecnebiyye haklarında dahi aynıyle Osmanlı sefâini gibi muâmele olunması ve bâ-husûs bu zamana kadar ümûr-i tahaffuziyyenin mikdârca gereği gibi küllî olan masârif-i tamâmen Mansûre Hazînesi'nden tesviye olunmakta bulunup bâ'dezîn rüsûm-i mahsûsa-i sıhhiyye vaz' ve tarihıyla sefâin-i ecnebiyyeden dahi ahz ü istîfâ kılınarak bunun da masârif-i vâkı'ya yardım edeceği (s. 446) dermeyân olunmuş ve bu sûret karantinalar yüzünden muntazar olan netâyicin husûlünü daha ziyâde te'mîn edeceği görülmüş olmasıyla bu bâbda Bâb-ı Âlî ile düvel-i ma'lûme arasında hâsıl olan muvâfakat üzerine Meclis-i Tahaffuz'da düvel-i mütehâbbe taraflarından dahi birer delege bulundurulması

zabıtnâmesi muntazaman mahfûzdur. Sene-i mezkûre Ağustosunun yirmi sekizinci günü (28 Ağustos 1840) vukû' bulan onbirinci ictimâ'a kadar zabıtnâmeler a'zâ-yı meclis tarafından imzâ olunmadıkları halde ictimâ-ı mezkûrdan bed' ile imzâ dahi edilmeğe başlamıştır. 1840 senesi Haziranının dördüncü günü (4 Haziran 1840) ictimâ'da meclis "Superieur" yani "Âlî" unvânını da almıştır. Zira o zaman taşralarda vâli merkezi olan ba'zı yerlerde dahi tahaffuz meclisleri teşkil olunarak İstanbul'daki Meclis-i Kebîr onlardan temeyyüz için bu unvânı almağa lüzûm görmüştür. El-yevm muhâberât-ı Türkî'de unvân-ı mezkûr yazılmaz ise de muhâberât-ı Franseviyye'de hâlâ yazılmaktadır. O zamanlar dahi şimdiki gibi meclis ale'l-âde haftada bir kere ictimâ' ederek fakat ümûr-i mühimme ve müsta'cele için lüzûm gördükçe fevka'l-âde sûrette ictimâ' eder idi.

Meclisin ilk ictimâ'âtı Lebîb Efendinin riyâseti altında vukû'a gelmekte iken 1840 sene-i milâdiyesi Teşrîn-i evvelinin on üçüncü günü (13 Ekim 1840) vukû' bulan onbeşinci ictimâ'dan sonra Bâkî Efendinin riyâseti görülmeye başlamış ve 1841 senesi Kânûn-i sânisinin ondördüncü günü (14 Ocak 1841) ictimâ'da bi'l-âhare rütbe-i vezâretle hekimbaşılık unvânını almış olan İsmâil Bey riyâset ederek fakat Lebîb ve Bâkî Efendiler ile İsmâil Bey'den hic' birisi riyâseti kendi nâmına tahsîs etmemiş ve ba'zen birinin ve ba'zen diğerrinin riyâseti görülmekte bulunmuştur. Hattâ daha sonraları zabıtnâmelerde gâh başkâtib Safvet Efendi ve gâh a'zâdan Sârim Bey'in ve hattâ taşra karantinası müdürü (s. 447) iken İstanbul'a gelerek fahrî a'zâlık ile meclise devâm eden Sârim Efendi ve yine a'zâdan Refik Bey'in dahi isimleri görülmekte bulunmuştur. Öyle bir sûrette ki zevât-ı müşârünileyhim birkaçı mecliste hazır buldukları halde içlerinden lâ-ale't-ta'yîn birisi makâm-ı riyâsete geçtiği anlaşılmaktadır. Zira ez-cümle 1840 sene-i milâdiyesi Teşrîn-i sânisinin onüçüncü gününden 1841 Ağustosunun on birinci gününe kadar (13 Kasım 1840 – 11 Ağustos 1841) dokuz aylık ictimâ'atta Bâkî ve Lebîb Efendiler ile İsmâil Bey ve Mc Carty'nin isimleri riyâset makâmında mükerreren görülmekte ve ondan sonra Safvet ve Hüsâmeddin Efendiler ile Sârim ve Refik Beylerin esâmîsi dahi bunlara munzam olmaktadır. Bu hal 1844 senesi Teşrîn-i evvelinin sekizinci günü (8 Ekim 1844) ictimâ'ına kadar

Şiârî ona mükâf eylenmiştir. Umûr-ı Sıhhiyyenin nezâret-i Tophâne-i Âmiri müşîri Fethi Paşa'ya müfevvez idi. 1844 senesine kadar bu nezâret Paşa-yı müşârünileyh uhdesinde kalıp sene-i mezkûre Şubatının altıncı günü (6 Şubat 1844) vukû' bulan ictimâ' ise Mehmed Ali Paşa riyâseti altında vukû'a gelmiştir ki bu halde müşârünileyh Tophâne müşîrligine ta'yîn buyurularak Sıhhiyye Nezâreti dahi o makâma ilâve-i tabî'yye hükmünde mülhak kalmıştır. Sıhhiyyenin Tophâneye münâsebeti ise gerek boğazlarda ve gerek sevâhil-i sâire mevâkî'-i sıhhiyyesinde ümûr-i tahaffuziyyeye kılâ-ı şâhâne tarafından muâvenet edilmesi kazıyyesidir. El-yevm Sıhhiyye Nezâreti Tophâne-i Âmire müşîriyetine mülhak değil iken bile icrâ'ât-ı sıhhiyyede kılâ-ı şâhânenin bu muâveneti bâkîdir. Bu vechile Sıhhiyye Nezâreti bir buçuk sene kadar Mehmed Ali Paşa uhdesinde kaldıktan sonra müşârünileyh makâm-ı kapdâniye geçerek Tophâne-i Âmire müşîrligi yine Fethi Paşa'ya tevcih buyuruldukte Sıhhiyye Nezâretinin Mehmed Ali Paşa uhdesinde kalması Meclis-i Sıhhiyye tarafında iltizâm olunmuş ve bu yolda süferâ tarafından dahi bazı teşebbüs görülmüş ise de nezâretin şahsa değil makâma âidiyyeti hasebiyle teşebbüs-i mezkûr semeresiz kalmıştır. Ba'de-mâ Fethi Paşa'nın vefâtına kadar nezâret (s. 448) kendi uhdesinde ve ba'de vefâtihi yine Tophâne-i Âmire müşîrligi makâmında kalıp bir aralık dahi Ticâret Nezâreti'ne iltihâktan sonra nihâyet Sıhhiyye Nezâreti Hâriciye Nezâreti'ne ilhâk edilmiştir.

Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye teşekkül eder etmez bir yandan idâre-i sıhhiyyeyi ele alıp diğer taraftan nizâmât-ı sıhhiyyeyi tecdîd ve ikmâle başlamıştır. “Gardiyanlara ta'limât” ve Müdürlere ve tabîblere ta'limât” ve “Kara mevâridâtı için ta'limât” ve “Tahaffuzhâneler nizâmı” ve Cerâim-i sıhhiyye kanûnu” ve “Memâlik-i şâhânedan tâunun izâlesi hakkında ta'limât” nâmlarıyla meclis-i mezkûr bir çok mukarrerâtın Bâb-ı Âli'ye arz ederek hükûmet-i seniyyece bi'l-kabûl taraf-ı hümayûn-i mülûkânedan dahi mer'ıyyeti emr ü fermân buyurularak neşr ü i'lân kılınmıştır. Kuleli tahaffuzhânesinin ıslâhı ile Galata Parlatoryasının ve taşralarda bir çok tahaffuzhâne ve mevâkî'-i sıhhiyyenin gereği gibi muntazam sûrette te'essüsleri bu teşebbüsâtın semerât-ı serî'asındandır. Sıhhiyye me'mûriyyetine girecek olan zevâtın birkaç ay müddet Dâire-i Sıhhiyye'de mülâzemetle usûl-i tahaffuzu öğrenmeleri hakkındaki karâr-ı sâbık dahi

ikâre emetine geçince. Bir maddetü tıccar-ı ecnebiyyeden rüsûm-ı sihiyye alınmadığından dolayı yalnız sefâin-i Osmâniyye'den alınan rüsûm-ı mezkûre masârif-i umûmiyyeyi tesviyeden pek ba'îd kalmakta idi. Bâkî Efendi imzâsı ve fi 23 Safer sene 1258 (5 Nisan 1842) târihi ile Bâb-ı Âlî'ye takdîm olunan bir tezkerede geçen 56 sene-i hicriyyesinin (1256 / Mart 1840 – Şubat 1841) umûm karantinalar masârifî 5660 keseye bâliğ olup vâridâtı ise bunun öşrüne bile varmadığı gösterilerek buna bir çâre olmak üzere yalnız sevâhil karantinahâneleri bi'l-ibkâ dâhil-i memâlikteki mevâki'-i sihiyyenin lağvı ve yolculara verilen mürûr tezâkirinden karantina için dahi birer gurusu ahzi ve rüsûm-ı sihiyyeyi henüz yalnız sefâin-i Osmâniyye i'tâ ederek halbuki meclisin teşekkülünden maksad-ı esâsî sefâin-i ecnebiyyeden dahi rüsûm-ı mezkûrenin tahsîli mâddesi idüğünden karâr-ı sâbık vechile ecnebî sefinelerinden ahz-i rüsûm için Hâriciye Nezâretince (s. 449) îcâbına bakılması Bâb-ı Âlî'ye teklîf edilmiş ise de teklîfât-ı vâkı'a o sırada neticelenmemişti.

Bir de o aralık Beyoğlu taraflarında bir adamın vebâdan vefâtı vukû'a geliverince ümûr-i sihiyye ve tahaffuziyye birden bire ehemmiyetini artırmış ve bu adamın taşradan geldiği ve gelenler hakkında meclis tarafından ta'yîn olunan tedâbîrin tatbîkinde kusûr edilmesi hasebiyle İstanbul'a fûrce-yâb duhûl olduğu dahi lede't-tahkîk meydana çıkmış olduğundan meclis ile Bâb-ı Âlî arasında cereyân eden muhâberât üzerine meclis hey'etiyle Bâb-ı Âlî'ye avdet olunarak Hâriciye Nâzırının taht-ı riyâsetinde akdolunan ictimâ-i fevka'l-âdede ba'demâ meclisin bi'l-cümle mukarrerât ve icrâ'âtında muhtâr olmasına ve buna mukâbil memâlik-i şâhânenin emrâz-ı müstevliyeye karşı hüsn-i muhâfazasından dahi doğrudan doğruya mes'ûl bulunmasına karar verilip bu karar bi'l-âhare meclisin 1841 senesi Ağustosunun onbirinci günkü (11 Ağustos 1841) ictimâ'ında kemâl-i ta'zîm ile kırâ'at olunan bir hükm-i şerîf ile dahi tebliğ buyurulmuştur.

Bundan sonra Meclis-i Ümûr-i Sihiyye'ce tenkîhât ciheti iltizâm olunarak evvelâ Rumeli ve ba'dehû İstanbul civârı ve nihâyet Anadolu tarafları mevâki'-i sihiyyesinden bir çokları memâlik-i mahrûsenin emrâz-ı müstevliyeye karşı muhâfazası nokta-i nazarından lüzûmsuz görünerek ilgâ ve bir çok lüzûmsuz ve iktidarsız etibbâ ve me'mûrîn dahi ihrâc edilerek masârif-i sihiyye taklîl edildiği gibi sefâin-i ecnebiyyeden dahi rüsûm-ı sihiyye alınmağa baslayarak vâridât ile

Agustosunun üçüncü günkü (3 Ağustos 1845) iclîna da ba'ca denia umûr-ı tahaffuziyyeye girecek olan yalnız kâtiblerin değil karantina müdürlerinin dahi okur – yazar ve ehl-i irz takımından olmaları ve fakat gerek kâtibliğe ve gerek müdürlüğe ta'yîn olunmazdan (s. 450) evvel üç ay müddet gardiyanlık hizmetinde bi'l-istihdâm hakâik-i ümûr-i tahaffuziyyeye vukûf kesbetmedikçe me'mûriyyetlerinin icrâ edilmemesi ve Kal'a-i Sultâniye ve Beyrut ve İzmir ve Girid ve Erzurum ve Trablusgarb gibi büyük tahaffuzhânelere müdür olacak zevât gardiyanlıkta istihdâm olunamayacaklarından ona bedel üç ay müddet idâre-i merkeziyyeye mülâzemet etmeleri ve gerek gardiyanlar ve gerek işbu mülâzimler haftada iki def'a baş direktör nezdinde ictimâ' ederek mûmâileyhten usûl-i tahaffuzu öğrenmeleri ve icrâ-yı me'mûriyyetlerinden evvel huzûr-i mecliste imtihân vererek ehliyetlerini isbât eylemeleri ve nizâmât ve evâmire itâ'at için dahi mûmzâ bir varaka ile ta'ahhüd göstermeleri ve işte bu sûretle ta'yîn olunacak kâtib ve müdür ve gardiyanların esbâb-ı sahîha olmadıkça azl edilmemeleri ve kusûr ve kabâhatları olan me'mûrlar meclisce bi'l-muhâkeme berâ'etleri tahakkuk eder ise yine me'mûriyyetlerine gönderilip kabâhatları tahakkuk ettiği sûrette ya muvakkaten ve yahut kat'iyen azil ve yahut hem azli kat'î hem de mücâzât-ı kânûniyye suver-i selâsesiyle te'dîb olunmaları ve bu vechile te'dîbden Avrupalı me'mûrlar dahi istisnâ edilmeyip şu kadar ki onlar kânûnen te'dîb edilmek lâzım gelir ise işin âid olduğu mahâkime havâle kılınmaları ve me'mûrîn-i sıhhiyye için her bir taraftan edilecek iltimâsâtın red olunmaları ve'l-hâletü hâzihî me'mûriyyette bulunanlar isti'fâ edecek ve sonra yine hizmet isteyecek olurlar ise şerâit-i sâbıkaya riâyet mecbûriyyetinde bulunmaları ve okuyup yazmak bilmeyen me'mûrlar derhal azl olunmayıp ya kabâhatları ve yahut isti'fâları vukû'unda azil ve tebdîl edilmeleri husûslarına karar verilerek keyfiyet Bâb-ı Âlî'ce dahi bi't-tasdîk mer'iyü'l-icrâ tutulmuştur.

Müessesât-ı sıhhiyye tevessu' ettikçe meclisin memâlik-i mahrûseyi emrâz-ı müstevliyeye karşı müdâfa'a husûsundaki kudreti dahi artarak 1845 ve bâ-husûs 1846 senelerinde vebâ illeti bir yandan Mısır ve Suriye ve Bingazi ve Trablus gibi vilâyât-ı ba'ideyi ve diğer taraftan Marsilya ve İtalyâ-yı Cenûbiyi dolaştığı sırada Dersaâdet ve vilâyât-ı şâhânece hakîkaten pek mühim takayyüdâta muvaffakiyyet hâsil olmuştur. O zamanlar bir tarafta hastalık zuhûr

dahi Dâire-i Sıhhiyye'ce meşhûrdur. Bartoletti Efendi Napoli ahâlisinden olup cennetmekân Sultan Selîm Hân hazretlerinin hizmet-i tabâbetinde bulunmuş olan doktor Bartoletti'nin sulbünden 1808 senesinde İstanbul'da tevellüd ederek papazlık ulûmunu tahsîl için pederi tarafından Napoli'ye gönderilmiş ise de me'mûriyyet-i rûhâniyyeyi istemeyip tabîblik mesleğini tercih etmiş ve ba'de't-tahsîl İstanbul'a gelerek bir müddet icrâ-yı tabâbetten sonra hizmet-i sıhhiyyeye gidip kemâl-i fetânet ve dirâyetiyle ser'ân ta'ayyün ettiğinden 1856 senesi Kânûn-i sânisinin yirmi dokuzuncu günü (29 Ocak 1856) meclise a'zâ ta'yîn olunmuştur. Bu zât bi'l-âhare müessesât-ı sıhhiyyeyi itmâm etmek ve sıhhiyye konferanslarında taraf-ı Devlet-i Aliyye'den mürâhasıyyet sıfatıyla hakîkaten nâfi' hidemâta muvaffak olmak sûretiyle pek büyük bir ehemmiyet kazanmıştır.

O sıralarda ümûr-i sıhhiyyeye verilen ehemmiyetin derecesini muvâzeneye medâr olmak üzere "Peyk-i Şevket" vapur-i hümayûnu karantinası ile Mısır vâlisi Mehmet Ali Paşa merhûmun Dersaâdet'e vürûdu münâsebetiyle râkib olduğu vapura icrâ edilen karantina hakkında meclis zabıtnâmelerinde münderic kuyûd şâyân-ı ehemmiyettir. Suriye taraflarında vebâ olmak hasebiyle oradan gelen ba'zı yolcuların sırran İzmir'e çıktıkları karantina me'mûrları tarafından haber alınmakla İzmir şehri dahi bulaşık addolunarak 8 gün müddet şehirden hârice hiçbir kimse çıkartılmamış. O müddet zarfında şehirde maraz-ı sârî eseri görülmemesi üzerine karantina ilgâ edilmiş. Suriye sevâhilinden gelen "Peyk-i Şevket" vapur-i hümayûnu Kal'a-i Sultaniyye'de bi't-tevkîf Dersaâdet'den gönderilen me'mûrlar vâsıtasıyla tahkîkât icrâ olundukta Kal'a-i Sultaniyye'nin bulaşmadığı anlaşılıp fakat vapur hakkında tamâmıyla muâmele-i tahaffuziyye bi'l-icrâ ondan sonra mürûruna müsâ'ade verilmiş. Mısır'da ise tâun daha ziyâde şiddetle hüküm-fermâ olduğundan Mısır vâlisinin râkib olduğu sefine ve bi'l-cümle yolcu ve tâifeleri hakkında tedâbir-i tahaffuziyye ve tebhîriyyenin (s. 452) temâmî-i icrâsı için İstanbul'dan me'mûrîn-i mahsûsa gönderilmiş. Yine işbu 1846 sene-i milâdiyesi vukûâtından olmak üzere Paris'te Ulûm-i Tıbbiyye Akademiyası tarafından Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'ye bir lâyiha gönderilip bu lâyihada vebânın sârî bir illet olmadığına ve Suriye ve Mısır ile sâir memâlik-i şâhânedede bu illetin emrâz-ı dâime-i mahalliyyeden bulunduğuna dâir beyân müteâlele edilmiş idi. Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de buna dâir sekkâdet mürâfâhât

Olmadığı meclisin 5 – 6 senedini beri vuku bulan muhâberat ve tanzikati ne mertebe-i sübûta varmış idi. Bu hakikat Avrupa’ca henüz ma’lûm olmadığı için Paris’ten öyle bir rapor vürûd edip meclis ise Suriye ve Anadolu ve sâir memâlik-i şâhânedede vebânın vukû’u dâimâ hariçten sirâyet sûretinde idüğünü bildirerek tashîh-i efkâra himmet etmiştir. Bu tashîh sonraları dahi tekerrür ve te’eyyüd ederek menâfi-i sıhhiyyemize büyük bir hizmet eylemiştir. Zira memâlik-i şâhânedede vebânın sûret-i dâimede hüküm-fermâ olması zann-ı bâtilından nâşî mevâridât-ı şarkıyye ale’-d-devâm tedâbir-i tahaffuziyyeye tâbi tutulup bu ise ticâret için bir mâni’ ve müzâhim iken sâlifü’z-zikr tebyîn-i hakikat üzerine ticâret-i Şarkıyye bu müzâhimden dahi kurtulmuştur.

1846 senesi başkâtip sıfatıyla Ahmed Efendi’nin meclise me’mûr olmasıyla dahi İdâre-i Sıhhiyye’ce meşhûrdur. Bu zât Kastamonu ahâlisinden bir fakir çocuk olarak İstanbul’a gelip daha mebâdi-i te’essüsünde ve Dede Mustafa Ağa’nın karantina nezâreti esnâsında Dâire-i Sıhhiyye’ye çırak edilmiş. Kendisi hâfiz-ı Kelâm ve oldukça kâtip ve hattâ münşî olup Fransız lisânına âşina olmadığı halde usûl ve nizâmât-ı sıhhiyyeyi tamâmıyla öğrenmiş. Dâirece terakkî ede ede 1846 senesi evâhirinde Safvet Efendi yerine başkâtib olup o zamanlar meclisin riyâset-i sâniyesi (s. 453) başkâtiblere müfevvez olduğundan ba’demâ 15 sene kadar hep başkâtib sıfatıyla riyâset-i sâniyede mütemâdiyen bu zât bulunmuş ve meclis zabıtnâmelerinin şehâdet ettiği vechile vazîfe-i mühimmesini gerçekten bi-hakkın ifâya muvaffak olmuştur. 1847 sene-i milâdiyesinde Avrupa’nın birkaç devleti Saltanat-ı Seniyye-i Osmâniyye İdâre-i Sıhhiyyesi’nin intizâm cihetiyle Avrupa Sıhhiyye İdâreleri’nden aşağı olmadığını bi’t-tasdîk Osmanlı limanlarından Avrupa’ya giden sefineler patentlerini ihticâca sâlih vesâik-i sâlime ve mu’tebereden olarak kabûle karar vermeleri Meclis-i Sıhhiyye’ce mahzûziyyet-i tâmmeyi mücib olarak bu i’timâda bir kat daha kuvvet vermek için nizâmât-ı sıhhiyyenin müceddeden tedkikine ve usûl-i tahaffuzun ikmâline mübâşeret kılınmıştır. Hattâ bu sırada Toskana Devleti ve biraz sonra Belçika hükûmeti kendi taraflarından dahi mecliste birer a’zâ bulundurmamak iltimâsında olduğundan bu iltimâs dahi kabûl olunmuştur. Fakat sene-i mezkûre zarfında Hicaz’da kolera zuhûr ettiği gibi Tiflis ve Gürcistan ve Kars ve Erzurum’a dahi İran’dan kolera sirâyet ederek nihayet Kerec ve Taygan’a kadar

gemiler isterler ise İstanbul'a uğramaksızın Bahr-i Siyâh ve Sefîd Boğazlarından geçip gidebilmelerine ve o halde Kavak'tan ikişer gardiyan alıp bunları Kal'a-i Sultânîyye'ye bırakmalarına ve üzerlerinde kolera olan gemiler tahaffuzhâneye vürûd edip de hastaları ayrıldığı günden bed' ile 10 gün karantinaya konulmalarına ve yolcuların gemilerde bırakılmayıp onların dahi tahaffuzhâneye çıkarılmaları ve yüklerinden iktizâ edenleri çıkarılıp bi't-tathîr fakat gemiler karantinalarını itmâm etmeksizin yeniden yük almamalarına ve karantina çıkardıkları müddet zarfında gemilerde yeniden musâb görülür ise karantinaları dahi yeniden bed' etmesine ve bu tekerrür-i musâb tahaffuzhânedeki yolcular arasında görülür ise onların karantinası dahi yeniden başlamasına ve bulaşık bir gemi temiz bir yere uğrar ise cezâ'en iki kat (s. 454) karantinaya konulmasına ve sâîreye karâr verilmiştir ki mevâdd-ı mezkûre bi'l-âhare 1867 senesinde kolera nizâmnâmesi tanzîm edilinceye kadar nizâm makâmına kâim olmuştur. Hayfâ ki Asya'nın tâ içeri taraflarından bir tufân-ı belâ gibi gelip Avrupa derûnlarına kadar cihânı istîla eden salgın bir hastalığa karşı bu tedâbîr dahi hâil olamayıp Teşrîn-i evvelin yirmi beşinci günü (25 Ekim 1847) İstanbul'da görülen ilk musâb üzerine icrâ-yı tedâbîr için Meclis-i Sıhhiyye bir ictimâ-ı fevka'l-âdeye da'vet edilmiş ve tesâdüfât-ı garîbeden olarak bu ilk musâbiyyet dahi Dâire-i Sıhhiyye odacısı Mehmed Ağa'da görülmüştür. Bugünkü ictimâ'da dâhil-i şehirde vukû' bulacak her musâbın ihtilâttan memnû'iyeti ve esvâk ve emkinenin nezâfet ve tahâreti hakkında mukarrerât-ı mühimme tezekkür kılınmıştır. Bu kolera İstanbul'da bir sene kadar mümted olmuştur. Mebâdîsinde şiddeti olmayıp hele bir aralık bi'l-küllîyye mündefi' olmuş gibi görüldükten sonra Temmuz içinde bir hafta zarfında 276 vefeyâta kadar şiddetini artırmış idi. Nihâyet Eylülda bi'l-küllîyye mündefi' olmuştur.

İşbu 1848 senesi kolerasının İran'dan zuhûr ettiği tahakkuk etmekle ve o zamanlar hudûd-i İrânîye üzerinde müdâfa'a-i sıhhiyye henüz mevcut olmamakla Basra Körfezi'nden Erzurum'a kadar hudûd-i İrânîye üzerinde yeniden azîm bir müdâfa'a-i sıhhiyye tanzîmine doktor Bartoletti Efendi me'mûr edilmiş ve senelerce emek sarfederek bu hizmet-i müşkileyi tabîb-i mûmâileyh hüsn-i ifâya muvaffak olmuştur.

mezkûr Martın sekizinci günü (8 Mart 1849) Meclis-i Sıhhiyye'nin vukû-ictimâ'ında zât-ı Hümâyûn-i mülûkânenin nâm-ı nâmî-i hilâfetenâhîlerine olarak mevzû' olan nizâmât-ı sıhhiyyeye bu vechile riâyetlerinden dolayı Meclis-i Sıhhiyye teşekkürât-ı minnetdârânesinin arz-ı atebe-i ulyâ kılınmasına karâr vermiş ve icâbı icrâ (s. 455) kılınmıştır. Riyâset-i sâniye vazifesini ifâ eden başkatib Ahmed Efendi'nin ba'zen mecliste bulunamadığı günler a'zâ-yı mevcûdenin en ihtiyarı makâm-ı riyâsette bulunmak âdet hükmünü almış ki bu vechile ba'zı zabıtâmelerde Ahmed Efendi'nin gıyâbında a'zâ-yı Osmâniyye'den Refik Bey ve hattâ a'zâ-yı ecnebiyyeden Pezzoni ve Mac Carthy ve Millingen ve sâirenin esâmîsi dahi riyâset-i sâniye makâmında görülmekte bulunmuştur.

Şimdi ise meclisin riyâset-i ûlâsı Hâriciye Nezâreti'ne müfevvez olduğundan reîs-i sâninin gaybûbetinde taraf-ı nezâretten vukû' bulacak emre göre a'zâ-yı Osmâniyye'den birisi ve ekseriya Dâire-i Sıhhiyyece ikinci derece büyük me'mûr olan müfettiş-i umûmî ifâ-yı riyâset eyler.

1850 sene-i milâdiyesinin nisf-ı evvelinde Malta'dan mâ-adâ ne Memâlik-i Şâhâne ne de memâlik-i ecnebiyyede emrâz-ı müstevliyeden eser kalmadığından Meclis-i Sıhhiyye kendi tensikâtını itmâma gayret ederek ez-cümle muhâsebe ile evrâk odasını tanzîm etmiştir. O zamana kadar muhâsebe-i sıhhiyye yalnız Türkçe ifâ olunarak meclis tarafından istenildikçe Fransızca hulâsalar yapılıp iken ba'demâ hem Türkçe hem Fransızca hisâb tutulmağa ve kuyûd-i muhâberât dahi yalnızca Türkçe yürütülür iken muhâberât-ı Franseviyye dahi kayd ve hıfzedilmeğe başlanmıştır. Bu seneye kadar dâhil-i şehirde kesretle mevcûd olan makâbire emvât defn olunmakta iken emvâtın hâric-i şehirdeki makâbire defniyle makâbir-i dâhiliyyeye emvât defn edilmemesi meclis tarafından hükümet-i seniyyeye teklîf olunup bu teklîf üzerine bir müddet sonra defn-i emvât nizâmnamesi neşr olunmuştur. Bu senenin nisf-ı ahîrinde Mısır'da, Trablus'da ve Atina ve Trieste'de kolera zuhûr etmiş ise de serî'an zâil olmuştur.

1851 sene-i milâdiyesinde Basra ve Bağdâd taraflarında zuhûr eden koleradan mâ-adâ meclisin iştigâli yalnız bir "cerâim-i sıhhiyye" kânûn-i cezâsına münhasır kalmıştır. Nizâmât-ı sıhhiyyeye riâyet etmeyen me'mûrlar ve kaptanlar ve yolcular için tahdîd-i cezâda merci' olacak bir kânun bulunmaması

1852 senesinde tıbbî sîhhiyyeden olmak üzere sîhhiyye gardiyanlarına sarı zihli üniformalar iksâsına karâr verilmiştir. İdâre-i Sîhhiyye'nin mebâdisinden beri karantina altında bulunan gemilere sarı renkli bir bayrak keşîdesi mu'tâd olup biraz vakitten beri ihmâl edilen bu âdete bir nizâm kuvveti verildiği gibi bir Fransız vapurunun kaptan ve me'mûrları sîhhiyye gardiyanının vazîfesini îfâ etmesine muhâlefette bulunmalarıyla ve bu muhâlefet gardiyanın üniforma ve sâire gibi hiçbir alâmet-i fârikası olmamasından neş'et etmesiyle gardiyanlara dahi sarı zihli üniforma iksâsına bu sebebden dolayı lüzûm görülmüştür. Hâlen dahi sîhhiyye gardiyanları sarı zihli üniforma iktisâ ederler. Bunların îfâ edecekleri vazâif Meclis-i Sîhhiyye'nin netâyic-i mukarrerâtı demek olan ahkâmıdan ibâret olmakla ahkâm-ı mezkûreye riâyet sūfūn-i harbiyyeye varıncaya kadar bütün devletlerin bi'l-cümle sefâini için mecbûrdır.

İşbu 1852 senesinde Fethi Paşa yerine Mehmed Reşîd Paşa Tophâne müşîri ve binâen-aleyh Sîhhiyye nâzırı olup fakat birkaç hafta sonra müşârūn-ileyh Bağdâd vâlisi ve oranın vâli-i sâbıkı Nâmık Paşa Tophâne müşîri ve Sîhhiyye Nâzırı ta'yîn kılınmış ve Nâmık Paşa'nın Bağdad'dan vürûduna kadar nezâret vekâleti ser-asker Mehmed Paşa'ya tefvîz olunmuş idi. Bu sene İnan'da zuhûr eden kolera Rusya ve Lehistan ve Almanya ve Avusturya ve'l-hâsil Londra'ya kadar bütün Avrupa'ya sirâyet eylediği halde Devlet-i Aliyye'ce kemâl-i ihtimâm ile iltizâm edilen tedâbîr semeresiyle memâlik-i şâhâne hüsn-i muhâfaza edilebilmiştir.

Nâmık Paşa İstanbul'a vâsıl olarak 1853 senesi Şubatının yirmi üçüncü (23 Şubat 1853) günü ictimâ'da bizzât meclise gelip riyâset eylemiş ve Meclis-i Tahaffuz'un ilk küşâdında kendisi dahi a'zâsından olduğunu beyân ederek o zamandan beri usûl-i tahaffuzun te'sîsi emrinde görülen muvaffakiyyât-ı kesîreden müteşekkir kaldığını ve fakat el-hâletü hâzihî İdâre-i Sîhhiyye'nin ayda 700 000 guruh masrafı olup vâridâtı ise ancak rub'una müsâvî olduğunu ve el-yevm dâhil-i memâlik-i şâhânede vebâdan ve koleradan eser kalmadığını ve binâ'en aleyh yalnız sevâhildeki mevâki'-i sîhhiyyenin muhâfazasıyla dâhilde bulunan mevâki'-i sîhhiyyece tenkîhât icrâsı lâzım geleceğini dermeyân eylemiş idi. Sene-i mezkûrede (s. 457) Paris'te ilk sîhhiyye konferansı mün'akid olarak taraf-ı Devlet-i Aliyye'den doktor Bartolotti Efendi bi'l-iltizâm emrâz-ı

mu'azzamanın usûl-i tahaffuz târihinde yer tutmuş bir mes'ele olduğundan buna dâir muhtasaran olsun ba'zı ma'lûmat i'tâsına lüzûm görülmektedir: 1853* senesine gelinceye kadar beyne'd-düvel bir gûnâ karantina mukâvelesi yok idi. Her devlet emrâz-ı müstevliyeye karşı kendi memleketini bildiği gibi muhâfazada muhtâr idi. Ancak bir bulaşık memlekete karşı devletlerden birisi karantina eyyâmını az ve diğeri çok olmak üzere ta'yîn edecek olur ise eyyâm-ı tahaffuziyyesi çok olan devlet az olan hükûmetin memâlikini bulaşık addederek oraya dahi karantina koyar idi. Hattâ bir aralık muâmele-i tahaffuziyye âdetâ bir rekâbet-i ticâriyye meydanı olduğundan ba'zı devletler diğeri ba'zılarının memâlikine karşı hiçbir lüzûm olmaksızın dahi karantina vaz' ederler idi. Bu yolda ticâret için artan müşkilât her memleketin ticâret-i bahriyyesini şikâyete mecbur ettiğinden 1853* sene-i milâdiyyesinde Paris'te bir sıhhiyye konferansı teşkil olunmuş ve taraf-ı Devlet-i Aliyye'den dahi işbu komisyona iştirâk edilerek sırf cihet-i sıhhiyyesi için doktor Bartoletti Efendi me'mûren i'zâm kılınmış idi. Bartoletti Efendi'nin konferansa vürûdü gereği gibi te'ahhur ederek konferansın ictimâ'ât-ı mütekaddimesinde Mısır ve Suriye ve hattâ Anadolu-yi Şâhânenin bile sûret-i dâimede vebâ müstekarrı yerlerden olduğu zehâbiyla oralardan gelecek gemilere dâimî sûrette karantina beklettirmek lüzûmu hakkında konferansca verilmiş olan karârları Bartoletti Efendi'nin meydana koyduğu hakâyık ilgâ ettirdi. Gerek kolera ve gerek vebânın emkine-i müstekarrası Hindistan olup hattâ Hicaz'da bile bu hastalıklar her ne zaman zuhûr etmişler ise Hindistan'dan gelmiş oldukları mevki'-i sübûta konulunca konferans emrâz-ı (s.458) cenûbiyyeye mukâbil Avrupa'nın müdâfa'ası hizmetini asıl İstanbul'daki Meclis-i Sıhhiyye'ye havâle etmek cihetini tercih etti. Hattâ bi'l-cümle sefâin-i ticâriyyeden alınmakta bulunan rüsûm-i sıhhiyyenin o yoldaki masârifi tesviyeye kifâyetsizliği dahi doktor Bartoletti Efendi tarafından dermeyân olunarak sefâinden tezkere başına alınan rüsûm-i cüz'iyye yerine her sefînenin tonilato cesâmetine göre beher tonilatosundan münâsib bir mikdârda rüsûm-i sıhhiyye istifâsına dahi konferansca esâsen muvâfakat olundu. El-hâsıl bu konferans karantinaların gerek müddet ve gerek sûret-i icrâsını umûmî bir yolda tensik etmekle ba'demâ bu mukâvele-i sıhhiyyeyi kabûl eden devletlerin muâmele-i tahaffuziyyesi neski vâhîde girmiş oldu. Ancak yalnız bir esâsen kabûlden ibâret

tonilato başına rûsûm-i sıhhiyye ahzı hakkında ancak hakkindaki esasın semerâtı ancak on beş sene sonra iktitâfa başlanmıştır. Burasını Meclis-i Sıhhiyye dahi bildiği cihetle tenkîhât için bir komisyon te'sis olundu. Bu komisyon dâhildeki mevâki'-i sıhhiyyeden mâ-adâ sevâhildeki mevâki'-i sıhhiyyeden dahi bir çok etibbâyı ihrâc etmek istedikte o zamâna kadar sebmeden tecârübden asıl iş görenler tabîbler olup müdür nâmıyla ve müstevfâ ma'aşlarla ta'yîn olunan me'mûrların emr-i tahaffuzda hemen hiçbir fâideleri olmadığı anlaşıldığından tenkîhât için yapılan ilk rapor kabûl olunmadı. Vâki'a târih-i mezkûrdan on beş yirmi sene mukaddem ümûr-i tahaffuziyye için müdürler istihdâmında zarûret olup lüzûmu kadar etibbâ bulunamaması dahi bu zarûreti tahkîm etmekte idi. Halbuki on – on beş seneden beri sarfedilmekte bulunan mesâ'î semeresiyle mevâki'-i sıhhiyye için lüzûmu kadar tabîbler tedârik edilmiş olduktan fazla me'mûrîn vilâyatta merkez-i hilâfet-i seniyyeden peyderpey sudûr eden evâmir üzerine umûr-i tahaffuz husûsundaki vazîfelerinin ehemmiyetini takdîr eylemiş olduklarından ba'demâ (s. 459) edilecek tenkîhâtta etibbâdan ziyâde müdürânın azaltılması ciheti müreccah idi. Bu sûretle icrâ edilen tenkîhât netîcesinde masârif-i umûmiyyeden şehri 46 000 gurus kadar def'aten tenkîhât husûle gelip bundan böyle dahi münhal vukû' buldukça tenkîh ve tasarrufta devâm edilmek cümle-i mukarrerâta dâhil oldu.

1854 senesinde Kırım Muhârebesinin vukû'u Dâire-i Sıhhiyye için dahi büyük bir mesâ'î devri teşkil etmiştir. Bu muhârebe münâsebetiyle İngiltere ve Fransa ve Sardunya donanma ve askerinin İstanbul'dan mürûru lâzım gelip böyle müzdahim sûrette vukû' bulan mevâridât için muâmelât-ı tahaffuziyye icrâsı lâzım geliyordu. Fransız mareşali Saint Arnauld bu lüzûmu tanımamak cihetini iltizâma kalkıştı. Bu keyfiyyet meclisce bir müzâkere-i mühimmeye meydan açtı. Netîce-i müzâkerede gelecek asker ve donanmanın Kal'a-i Sultâniyyeden hîn-i mürûrunda behemehâl muâmele-i sıhhiyyeye tâbi tutulmaları lüzûmuna karâr verilmekle bu lüzûm kumandanlara teblîğ ve Pâris Sıhhiyye Konferansı'nda beyne'd-düvel vukû' bulan kabûl ve ta'ahhüd dahi ihtâr kılındıkta cümlesinin muvâfakatıyla matlûb hâsıl oldu. Hattâ bir aralık Klarendon düvel-i müttefika donanması hakkında icrâ olunan muâmelât-ı sıhhiyye bunların seyr ü seferlerince te'akkübât-ı mâ'nevî olan diğer bir silâhette bulundu. İnce de meclis silâhette i

sarıtmış ve ordular ünçerası dahi bunların mesâ'isi mi te yid ve takviyede kusur etmemiş ise de o kadar cesîm ordular hakkında men'-i ihtilât ve tanzîf ve tebhîr muâmelâtı bi-hakkın îfa edilebilmek âdetâ muhâlâtan olmakla biraz sonra Davud Paşa Kışla-i Hümâyûnundaki Fransız asâkiri meyânında dahi kolera vukû'âtı görölmeğe başladı. Nihâyet İstanbul'da bulunan Fransız ve İngiliz ve Osmanlı asâkiri arasında kolera çoğalıp şehre dahi bulaştı. Bunun üzerine Meclis-i Sıhhiyye ictimâ'âtını sıklaştırarak olanca kuvvetiyle çalışmağa (s. 460) başladı ki o zamanlar pâyitahtın kalabalığına nazaran bu illet-i müdhişenin şedâidinden pek ziyâde korkulmakta iken bi-hamdillâhi te'âlâ korkulduğu kadar şedâid görülemedi. Vâkı'â bu hastalık on ay kadar devâm etti ise de vefeyât şikâyet olunacak derecede değil idi. Gelen asker bir yandan mevâki'-i harbiyyeye sevk olunup İstanbul mahallâtının tathîr ve tanzîfinde ise son derecelerde gayret edildiğinden hastalığın şiddeti kesredilmekte olduğu inde'l-etibbâ muhakkakâttan görölüyor idi. Defn-i emvâtın tensiki hakkında birkaç seneden beri devâm eden arzûlar bu sırada hayyiz-i husûle vâsıl oldular. İngilizler için Haydarpaşa'da ve Fransızlar için Feriköy'ünde birer mezarlık ta'yîn olunup şehir dâhilinde defn-i emvât yalnız bâ-irâde-i seniyye ta'yîn olunacak zevât-ı mu'tebereye tahsîs kılındı. Ve âhâd için hâric-i şehirde kâin makâbirden başka bir yere defn-i emvât men' olundu. O zamanlar her kasap dükkânı bir selhhâne hükmünde olup bunların kâffesinde hayvan zebh olunur iken buna dahi bir nizâm konulmağa teşebbüs edildi. Vâkı'â bu teşebbüsün mebâdisinde o kadar ciddiyet görölmemiş ise de matlûb olan nezâfeti hâsıl edemeyecek dükkânlarda hayvan zebhi men' edile edile bu iş artık kasap dükkânı addolunmaktan ziyâde selhhâne addolunmak lâzım gelen mahallere kadar vardırılmak yolu açıldı ve mevcûd mezbahalarda mezbûhât yüzünden husûlü tabî'î olan ta'affünâtı men'e gereği gib kâfi göröləcək esbâb-ı tahâret istihsâl edildi.

Cerâim-i sıhhiyye hakkında vaz'ı matlûb olan cezâ kânûnu mes'elesi 1855 senesi evâhiri ile 1856 senesi evâilinde teceddüd ederek bunun için te'sîs olunan komisyon yeniden bir kânun lâyihası kaleme almış ve birer sûreti Bâb-ı Âlî ile sefâretlere tebliğ edilmiş ise de ba'zı mevâddına Bâb-ı Âlî'ce ilişildiği gibi sefâretler tarafından dahi kabûlü hakkında ecvibe-i lâzime alınamadığından lâyiha-i mezkûrenin kânûniyyeti yine te'ahhur etmiştir.

mücâzâtlarına dahi karar verilmiştir. Halbuki o zamanlar cezâ-yı nakdî kavânîni Osmâniyye'ce ma'rûf olmadığından hükûmet-i seniyyece bu kelimenin yerine daha hafif bir kelime bulunup konulması bile teklîf olunmuş idi. Nihâyet meclisin bu yoldaki mukarrerâtı toplanarak mer'iyyeti yalnız Bahr-i Sefîd ve Siyâh boğazlarıyla İstanbul limanına mahsûs ve münhasır kalmak üzere bir nevi nizâm hükmüne konulabildi ise de bununla matlûb olan cezâ kânunu husûle gelmiş olmadı. İleride bu iş tekrar teceddüd etti. İşbu 1856 senesinde ta'rife-i cedîde-i sıhhiyye mes'alesi dahi kendisini göstermeğe başladı. Gemilerden tonilato başına rüsûm-i sıhhiyye alınmak Paris Sıhhiyye Konferansı'nda esâsen kabûl olunmuş idüğünden Mâliye Nezâreti yeni ta'rifenin bir an evvel yapılıp meydandan konulması için Dâire-i Sıhhiyye'yi bi-hakkın tazyîke başlanmış idi. Bu bâbda bir lâyiha kaleme almak için meclisce teşkîl olunan komisyon kaleme aldığı lâyihayı 1856 senesi Temmuzun on altıncı (16 Temmuz 1856) günü ictimâ'a takdîm eyledi. Lâyihada Paris Sıhhiyye Konferansı'nın karâr mücibince gemiler üç sınıfa ayrılmış ve birinci sınıf bir ecnebî limanından bir Osmanlı limanına gelen gemiler olup bunların beher tonilatosundan üçer guruş ve ikinci sınıfı bir Osmanlı limanından diğerk bir Osmanlı limanına giden gemiler olup bunların dahi beher tonilatosundan ikişer guruş ve üçüncü sınıfları 50 tonilatodan aşağı olan gemiler olup beher tonilatosundan birer guruş sıhhiyye rüsûmu alınmağa lüzûm gösterilmiş idi. İşbu rüsûmu verecek olan gemilerden sâir hiçbir nâm ile hiçbir resim alınmayıp yalnız karantinahânelerde karantina edilen yolcu ve emti'adan o masârif için hafif birer resim alınmasına müşâade edilir idi. Bu iş bir – iki ictimâ'da meclisi gereği gibi işgâl ederek Prusya delegeşi rüsûm-i sıhhiyyeyi yalnız sefâine yükletmemek ve kara karantinaları için dahi rüsûm alınmak teklîfide bulunduğu gibi a'zâ-yı ecnebiyyeden ba'zıları memâlik-i İrâniye'den gelen emti'adan dahi rüsûm-i sıhhiyye alınması teklîfide bulundular ise de meclis bu teklîfleri kabûl etmeyip komisyonun lâyihasını aynen kabûl etti. Bu lâyiha üzerine bir rüsûm-i sıhhiyye kânûnu yapılarak hemen tercüme ve tab' ve neşredilmiş ise de a'zâ-yı ecnebiyyenin devlet-i metbû'alarının istihsâl-i muvâfakatları için 5 ay kadar bir te'hîr-i icrâ (s. 462) talebinde bulunup halbuki ileriye doğru görüleceği vechile bu müddet 1870 senesine kadar 14 sene mikdârı imtidâd eylemiştir.

muhteviyeye karşı ne yolda tedâbir ittihazını oradaki me'mûrîn-i sıhhiyye ve sâireye ta'lîmi için doktor Bartoletti Efendi'nin i'zâmına sene-i mezkûre Haziranının üçüncü günü (3 Haziran 1858) ictimâ'da karâr verilerek vâkî'â tabîb-i mûmâileyh bu me'mûriyyetinde dahi nâil-i muvaffakiyyet olmakla ba'demâ her nerede bu yolda zuhûrât görülür ise serî'an ve âcilen yetişip tedâbir-i lâzimeyi îfâ etmesi için Bartoletti Efendi'ye dâimî enspektörlük ünvanı verilmesine ve maâşının dahi 6000 guruşa iblâğ edilmesine sene-i mezkûre Eylülünün onaltıncı günü (16 Eylül 1858) ictimâ'da karâr verilmiş ve keyfiyyet Bâb-ı Âlî'ye arz olunmuştur.

1859 senesinde me'mûrîn-i sıhhiyyeden ba'zılarının ihtiyarlıkları hasebiyle tekâüdlerini istid'â etmiş olmalı. Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de bir tekâüd nizâmı te'sîsi fikrini uyandırmıştır. O zamana kadar me'mûrîn-i sıhhiyye için bir tekâüd nizâmı bulunmadığı gibi Devlet-i Aliyye nezdinde sınıf-ı askerîden başka hiçbir sınıf me'mûrların da bir nizâm dâiresinde tekâüdleri icrâ edilmeyip yalnız Dersaâdet'e mahsûs olmak üzere ba'zı emekdârân-ı me'mûrîne birer mikdâr maâş ta'yîniyle tekâüdleri icrâ kılınmakta idi. Fakat ta'rife-i cedîde ve cerâim-i sıhhiyye kânunları gibi işbu tekâüd kânûnunun vaz'ı dahi bir hayli seneler te'ahhurâta dûçar olduktan sonra hâsıl olabilmıştır.

Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye'de devletler tarafından birer vekîl bulundurulması taşralarda dahi konsolosların ümûr-i sıhhiyyeye müdâhalelerin icâb etmeyip hattâ bu mes'ele 1859 senesi Nisanının on ikinci günü (12 Nisan 1859) ictimâ'da meclisce müzâkere ve tedkik olunarak konsoloslarda ümûr-i sıhhiyyeye hakk-ı müdâhale olamayacağına ve me'mûrîn-i mülkiyenin (s. 463) bunlarla müzâkeresi lâzım gelmeyeceğine ve ümûr-i sıhhiyye için meclisin merci-i yegâne olacağına karâr verilmiş ve keyfiyyet Bâb-ı Âlî'ce dahi bu sûrette kabûl ve tasdik edildiğinden umûm vilâyât-ı şâhâneye o yolda evâmîr-i lâzime i'tâ olunmuştur. Meclisin şu karârı İdâre-i Sıhhiyye'nin ta'yîn-i hukûk ve vazâif nokta-i nazarında pek mühim bir karârdır. Zira devletler tarafından ta'yîn olunan vekiller ile beraber meclis ve İdâre-i Sıhhiyye müessesât-ı Osmâniyye'den bir mü'essesese olup meclisin mukarrerâtı Bâb-ı Âlî'ce dahi tasdik ve iktizâ eden mukarrerât-ı mühimme hakkında irâde-i seniyye-i mülûkâne şerefsudûr buyrulduktan sonra o karâr artık devletçe bir karâr-ı resmî hükmünü

Cerâm-i sıhhiyye kânûnı mes'esi bu senede meclis-i şâhî cümliştî. Ba'zı gemileri cezâ'en karantinaya koymak mâddesi tatbîkât-ı müte'addidesinden dolayı bir te'âmül ve hattâ kendi kendisine bir nizâm şekli almış olduğundan ba'zı İngiliz kaptanlı bu karantinaya mahkûmiyetle vakit kaybetmekten ise cezâ-yı mezkûre cezâ-yı nakdîye tahvilini istid'â etmişler idi. Keyfiyet mecliste epeyce etraflı bir müzâkereyi mücib oldu ise de cerâim-i sıhhiyyenin derecâtını ta'yîn edecek yolda henüz bir kânûn yapılamamış olması mücib-i te'essüf olacağından başka bir netîce-i mâddiyye istintâc edilemedi.

Kavak'taki me'mûrîn-i sıhhiyyeden ba'zılarının azil ve yerlerine diğerlerinin ta'yîni mes'elesinden dolayı Nezâret ile Meclis arasında cereyân eden muhâberât üzerine meclis a'zâsından mâ-adâ me'mûrîn-i sıhhiyyenin intihâb ve ta'yînleri lüzûmuna göre mücâzât ve te'dîbleri ve inde'l-iktizâ azil ve tebdîlleri öteden beri meclise verilmiş bir hak olarak bu keyfiyyet irâde-i seniyye-i mülûkâne ile dahi te'yîd edilmiş bulunmasına mebnî ba'demâ dahi ol vechile hareket olunması taraf-ı Bâb-ı Âlî'den emir buyurulmuştur.

Trablusgarb ve Mısır ve Suriye ve Anadolu-yi Şâhâne vilayetlerinin sûret-i dâimede emrâz-ı müstevlîye müstekarrı olmadıkları meclisin 20 seneden beri vukû' bulan tedkîkât ve tahkîkâtı ile mertebe-i sübûta vardığı misillü havâlî-i Irâkiyye'de Dicle ve Fırat (s.464) nehirleri arasında ba'zı mahallerin ve bâ-husûs Kürdistan-ı Osmânî ve İrânî'nin vebâya karârgâh-ı dâimî addolunabilecekleri ve Basra Körfezi cihetinden memâlik-i Irâniye asıl emrâz-ı müstevlîye karargâhı olan Hindistan'a pek karîb olup İrân'da ise bir dâire-i sıhhiyye ve tahaffuziyye mevcûd olmaması ve havâlî-i Irâkiyye için bir hizmet-i sıhhiyye tanzîm olunarak oralarda zuhûr edecek hastalıkların hemen görülüp icâb-ı hâlin tarîk-i icrâsı te'mîn olunmuş ise de İrân tarafında zuhûr eden hastalıklar tâ Memâlik-i Osmâniyye'ye sirâyet edinceye kadar haber alınmamakta bulunması Meclis-i Sıhhiyye'nin nazar-ı dikkatini celb etmekte bulunduğundan 1860 senesi Şubatının yedinci günü (7 Şubat 1860) ictimâ'da meclis tarafından vekâleten İrân'ın ahvâl-i umûmiyye-i sıhhiyyesinden haberdâr olarak vakit ve zamânında meclisi dahi haberdâr etmek üzere Tahran'da bir sıhhiyye tabîbi bulunmasına karâr verildi ve bu karâr İrân Devleti tarafından dahi kabûl olunmakla doktor Bimerestayn ta'yîn olundu. Buna mukâbil İrân Devleti dahi Meclis-i Ümûr i

tarafından ümmî-i tibbiyye ve diğer tarafları kavaid-i idariyye ve insabiyye ve inzibâtiyyeye ta'alluku olan bu hizmet nev'an-mâ bir ilm-i müstakil, bir san'at-ı müstakille sûretinde teşekkül etmektedir ki gerek tabîb olsun ve gerek tabîbin gayri bulunsun bu mesleğe sülûk edecek zevâtın onu müstakillen öğrenmeğe ihtiyâcları vardır. Fi'l-hakîka bir tahaffuzhâne dâhilinde karantina çıkarmakta bulunan gemilerin ve yolcuların birbirinden tefrîk ve yekdiğeriyle ihtilâttan men' ve emrâz-ı sâriye ile hasta olanların başka ve emrâz-ı âdiye ile marîz olanların dahi başka hastahânelerde tedâvî ve emti'anın bulaşık kabûl edenlerini bulaşık kabûl etmeyenlerden tefrîk ve bulaşık kabul eden eşyânın tebhîr ve tanzîf edilmesi ve bir mahalle karşı müdâfa'aten bir sıhhiyye kordonunun vaz' ve muvakkat tahaffuzhânelerin te'sîs kılınması ve'l-hâsıl bulaşık olan ve olmayan yerlerden gelecek ve derûnlarında emrâz-ı sâriye zuhûr etmiş (s. 465) ve yahut etmemiş olduğu görülecek gemiler hakkında ne yolda muâmele edilmek lâzım geleceği o kadar muğlak ve dakîk bir mes'ele teşkil eder ki bir sıhhiyye me'mûru mutlaka senelerce tettebbu' ve tecârübden sonra mahâret-i lâzîmeyi iktisâb edebilir. Binâ'en aleyh sıhhiyye me'mûriyyetine girecek olan zevâtın daha hîn-i kabûlünde hüsn-i intihâbı ehemmi-i ümûrdan olmasıyla bu sene dahi meclis me'mûrîn-i sıhhiyyenin şerâit-i kabûlüne dâir bir takım mukarrerât-ı cedîdeyi Bâb-ı Âlî'ye teklîf ederek mukarrerât-ı mezkûre taraf-ı Bâb-ı Âlî'den kabûl buyurulmuştur. Ammâ teklîfât-ı vâkı'a bu mes'eleyi ber-vech-i matlûb tesviye edip bitirmemiştir. Ondan sonraki tecârüb üzerine bu iş birkaç def'a daha teceddüd etmiş olduğu gibi şimdi dahi Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye etebbâ ve me'mûrînin şerâit-i dühûlü mes'elesiyle yeniden iştigâl etmekte bulunmuştur.

1861 senesi Mayısın yirmi birinci günkü (21 Mayıs 1861) ictimâ'da Fevzi Efendi merhûmun Meclis-i Sıhhiyye a'zâlığına ta'yîni meclise tebliğ edilmiştir. Bu zât Fethi Paşa merhûmun divân kitâbeti hizmetinde tûl-i müddet müstahdem olup o müddet-i medîde zarfında Sıhhiyye Nezâreti dahi Fethi Paşa uhdesinde bulunmasıyla Meclis zabıtnâmeleri efendi-i müşârünileyh marifetiyle nâzir Paşa'ya i'tâ olunur ve taraf-ı Nezâret'ten sudûr edecek cevâbları yine onun kalemiyle meclise tebliğ edilir idi. Bu halde Fevzi Efendi ümûr-i sıhhiyyeye gereği gibi vâkıf olduğundan a'zâlığa ta'yîni Meclis'ce ziyâdesiyle mûcib-i memnûniyet olduğu gibi iki buçuk ay sonra yani sene-i mezkûre Ağustosunun

hakkında vukû'a gelmemiş olan bu eser-i hürmet efendi-i müşârunileyh tarafından ma'a'l-memnûniyye kabûl edilmiştir. Bu sene hiçbir tarafta emrâz-ı müstevliye eseri görülmediği gibi 1862 senesi zarfında dahi pek cüz'î ba'zı vukû'âtan mâ-adâ ahvâl-i umûmiyye-i sıhhiyye muhtel olmamıştır. Sene-i mezkûre Eylûlünde (Eylûl 1862) taraf-ı Nezâretten tonilato başına rûsûm-i sıhhiyye ahzi mes'alesi tecdîd olundu. (s. 466) Bu mes'ele Paris Konferansı'nda esâsen kabûl edilmiş olmak hasebiyle muvâzene-i sıhhiyyeyi doğrultmak için ta'rife-i cedîdenin tanzîmine Meclis davet edildi. Bunun üzerine Meclis şu ta'rife-i cedîde işi ile iştigâl için evvel be-evvel a'zâ-yı ecnebiyyenin devlet-i metbû'aları tarafından me'zûniyyet istihsâl etmelerine lüzûm gösterip bir yandan bu me'zûniyyetin istihsâli için devletlerine mürâca'at ile beraber diğer taraftan ta'rife-i cedîdenin ne yolda yapılması lâzım geleceği müzâkerâtına dahi girişmiştir. O zamâna göre bu iş hakikaten ümûr-i müte'assireden idi. Zira İdâre-i Sıhhiyye'nin vâridâtı ile masârifâtı hisâbı muntazam olduğundan muvâzene-i mâliyesinin tanzîmi için daha ne mikdâr zamm-ı vâridâta ihtiyâcı olduğunu ta'yîn etmek kolay idiye de sefâinden tonilato başına ne mikdâr rûsûm alınır ise matlûb olan zamm-ı vâridâtın hâsıl olacağını ta'yîn etmek en güç işlerden idi. Bunun için Ahmed Efendi yerine başkitâbet unvânı ile reis-i sâni ta'yîn olunan Fevzi Efendi ve İngiltere delegesi Dickson ve Fransa delegesi Fauvel ve Avusturya delegesi Lobider ile Meclis-i Sıhhiyye'nin a'zâ-yı Osmâniyye'den olan Bartoletti Efendi ve Mösyö Marchand ve ümûr-i hisâbiyyesine me'mûr bulunan Endezyan Efendi'den mürekkeb bir komisyon teşkil olundu. Bu aralık a'zâ-yı ecnebiyye dahi devletleri tarafından istedikleri me'zûniyyete peyderpey nâil olmakta idiler. En evvel Fransa delegesi ve müte'âkiben Prusya ve İran delegeleri ve birkaç ay sonra İngiltere delegesi ve müte'âkiben İtalya ve Rusya delegeleri ve nihâyet Avusturya delegesi dahi me'zûn olduklarından müzâkere yoluna girip bu aralık Tophâne-i Âmire Müşîriyyeti ve onunla beraber Sıhhiyye Nezâreti Halil Paşa uhdesine teveccüh etmesiyle yeni nâzırın dahi teşviki ile ta'rife-i cedîde işi gereği gibi canlandı. Hattâ yalnız bu değil mücâzât-ı sıhhiyye kânunu işi bile uyandı. Şark sularına gelen bi'l-cümle sefâin-i ticâriyyenin tonilato isti'âblarının mecmû'u neye bâliğ olacağı tahkike başlandığı gibi mücâzât-ı sıhhiyye için dahi bir kânun lâyihası yapılarak sıhhiyye patentesini hâiz olmayan gemiler temiz

Olunmuş idi. Bu tekâmül taraf-ı Dab-ı Ahî den kabul olduğuna gibi devriyerce daim kabûl olduğundan el-yevm hükmü mer'î bir kânûn sûretini iktisâb etmiştir. Fakat ta'rife-i cedîde işi bu kadar sür'atle husûle gelememiştir. Sâlifü'z-zikr komisyon 1863 senesi zarfında umûm sefâinin tonilato istî'âbını tahkîk etmek işini bitiremeyip halbuki bu tahkîkat ve onun hakkında cereyân eden müzâkerât daha 5 – 6 sene sürüp gitmiştir.

1864 senesinde Bahr-i Hazar sevâhilinde ve bi'l-hâssa Bakü şehrinde kolera zuhûruna dâir bir haber şâyi' olarak başka zamanlarda olsa aylarca müddet zarfında buna dâir bir haber-i sahîh alınamayacağı derkâr iken doktor Kamil de St. Piero zâten bu gibi işler için Tahran'da mukîm olduğundan bu şâyi'a onun dahi vâsıl-ı sem'i olur olmaz Bakü'ye giderek tahkîk-i keyfiyetle birbirini müte'âkiben Meclis-i Sıhhiyye'ye raporlar göndermiş ve bunlardan hastalığın kolera olmayıp belki kaht ü galâ hasebiyle hasta ve hattâ meyyit hayvânât eklinden mütehassıl bir hastalık olduğu anlaşılmıştır. Ma'ahâzâ bu sene külliyyetli Kafkasya muhâcirlerinin Memâlik-i Şâhâneye hicretleri vukû'a gelip böyle külliyyetle vukû'a gelen muhâceretlerde hastalık bulunması dahi tedâbîr-i tahaffuziyye icrâsı vecâib-i ümûrdan olmasıyla Karadeniz'in Anadolu ve Rumeli limanlarına çıkacak olan muhâcirin haklarında mükemmelen karantina icrâ ettirilmek için esbâb-ı lâzimeye teşebbüs kılınmıştır. Her def'asında binlercesi vürûd eden işbu nüfûs-i muhâcire meyânında ba'zen çiçek ve ba'zen hummâ-yı tifoidî hastalıkları zuhûr ederek bunların te'âkub-i vürûdu ise bir seneden ziyâde devâm etmiş olduğundan Meclis'in her hafta ictimâ'ında gelen muhâcirinin mükemmel istatistikleri üzerine icrâ edilen müzâkerât bunların emvâtı ve hastaları ve sağları hakkında Meclis'ce icrâ edilen tedâbîrin mükemmeliyyetini isbâta kâfidir.

1865 sene-i milâdiyesi Şubatının yirmi birinci günkü (21 Şubat 1865) ictimâ'da Bartoletti Efendi sefâinden tonilato başına alınacak rüsûm-i sıhhiyye hakkında komisyon-i mahsûsunun tanzîm etmiş olduğu raporu kırâ'at ederek bi'l-âhare müzâkeresine girişilmek üzere müsvedde yollu tab'na karâr verilmiştir. Fakat sıhhiyye târihince bu senenin en büyük ehemmiyeti İstanbul'da “büyük kolera” denilen salgının vukû'u yüzündendir. Kolera evvel emirde İskenderiye'de (s. 468) has gâstörmiş olup Misr muvâridâtına karşı câyet ciddetli tedâbîr i

vermiş ve eğer ki mukarrerât-ı mezkûreden o sırada bi-hakkın istifâde olunamayıp zâten Maskat ve Benderabbâs ve Mısır ve sâireden beri gelmekte bulunan kolera Haleb ve Suriye ve Trabzon ve Köstence ve sâireye dahi sirâyet eylemiş ise de bi'l-âhare 1867 senesinde yapılmış ve el-yevm hükmü mer'î bulunmuş olan kolera nizâmı için bu müzâkerât ve mukarrerât bir zemîn tehyi'e etmiştir. Sene-i mezkûre Teşrîn-i evvel evâilinde İstanbul'dan kolera mündefi' olarak azîmet eden sefâine temiz patente i'tâsına başlanmıştır.

1866 senesinde Sıhhiyye Nezâreti Tophâne-i Âmire Müşîriyetiyle beraber Rıza Paşa'ya teveccüh ederek bu senede “Galatasaray Konferansı” diye meşhûr olan sıhhiyye konferansının Dersaâdet'te el-yevm Mekteb-i Sultânî olan Galatasaray dâiresinde akd-i ictimâ' etmiş bulunmasıyla hâiz-i ehemmiyet-i mahsûsadır. Bundan evvel Paris'te ictimâ' etmiş olan sıhhiyye konferansı ona iştirâk etmiş olan devletlerin usûl-i tahaffuzlarını tensik ederek hayli fâidesi olmuş bulunduğu gibi büyük koleranın gûya Hicaz'dan gelmiş olması rivâyeti üzerine emrâz-ı Cenûbiyyeye karşı Avrupa'nın müdâfa'asını Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye'nin himmetine tevdi' etmek meselesi dahi bu konferansta taht-ı karâra alınmıştır. Vâkı'a Hicâz'a ba'zen koleranın hâriçten girdiği ve müte'âkiben yine mündefi' olduğu Osmanlı murahhasları tarafından te'min edilmiş olup ma'ahâzâ icâbeden takayyüdâtın Hükûmet-i Seniyye tarafından icrâsı karârlaştırılarak bunun için Mekke-i Mükerreme'ye her sene bir sıhhiyye komisyonu i'zâmına karar verildiği gibi muvâzene-i sıhhiyyenin tevâzünü için sefâinden tonilato başına alınacak rüsûm keyfiyeti dahi bu konferansta esâsen kabûl edilerek ta'rifesinin tanzîmi Meclis-i Sıhhiyye'ye havâle olunmuştur. İşbu ta'rife-i cedîde hakkında (s. 469) şimdiye kadar vukû' bulan müzâkerât-ı mütেকaddimenin kâffesi min cihetin hükümsüz kalmış demek olduğu halde ta'rife-i cedîde müzâkerâtı asıl bu Galata Konferansı'ndan sonra hükümlü bir müzâkere sûretine girmiş ve fakat netîcesi ancak 5 sene sonra istintâc olunabilmiştir.

1867 senesinde İran'da, Rusya'da, Marsilya'da, Viyana'da ve Avrupa'nın sâir bir çok yerlerinde kolera zuhûr ederek Memâlik-i Şâhâneye men'-i sirâyeti için Meclis-i Sıhhiyye bir fa'âliyet-i ciddîyye göstermiştir. Rusya'dan gelen gemiler üzerinde bir çok kolera hastagâmi zuhûr ederek bunlar tahaffuzhânelerde

mezkûreden azl olunarak “reîs-i sâni” unvânıyla doktor Arif Bey merhûm bu sene Meclis-i Ümûr-i Sıhhiyye’ye me’mûr olmuştur. Ancak Fevzi Efendi ümûr-i sıhhiyyece sâhib-i tecrübe bir zât olduğundan birkaç mâh sonra Hicaz Komisyonu riyâsetiyle cânib-i feyz-câlib Mekke-i Mükerreme’ye me’mûr ve i’zâm edilmiştir. Riyâset-i sâniye makâmının te’essüsü üzerine İdâre-i Sıhhiyye’ye müstakillen bir baş kitâbet makâmı ta’yîn edilmek lâzım geldiğinden Âlî Bey merhûm sıfat-ı riyâsetten mücerred olarak yalnız başkâtib sıfatıyla meclis’e me’mûr edilmiştir.

1868 senesinde Sıhhiyye Nezâreti yine Nâmık Paşa’ya teveccüh ederek onun vürûduna kadar dahi Serdâr-ı Ekrem Ömer Paşa vekâlet etmiştir. Fakat bu vekâlet dahi çok sürmeyip Ticâret nâzırı Kabûlî Paşa Sıhhiyye Nâzırı olmuş ve 1868 senesi Martın on yedinci günü (17 Mart 1868) ictimâ’da hâzır bulunmuştur. A’zâsı kâffeten ulûm ve fûnûna vâkıf zevât-ı münevvereden olan böyle mühim bir Meclis’in reîs ve nâzırı olduğundan dolayı beyân-ı iftihâr eden ve ba’demâ meşâgil-i resmîyesinden fırsat buldukça Meclis’e sık sık geleceğini va’d eyleyen nâzır-ı cedîd a’zânın en eskisi olan (s. 470) Almanya delegeşi Baron Testa Meclis nâmına cevâb vererek Meclis’in dahi kendileri gibi lisân-âşinâ ve zekî ve hayır-hâh bir zâtın nezâret ve riyâseti altında bulunmakla müftehir olacağını bildirdi. Galatasaray Konferansı’nda Memâlik-i Cenûbiyye-i İslâmiyyeden gelen huccâc için Bâb-ül mendeb civârında bir mahalde büyük bir tahaffuzhâne inşâsına ve Hicaz ahvâl-i sıhhiyyesince ıslâhât icrâsına karâr verilmiş ve konferansın mukarrerâtı ve İdâre-i Sıhhiyye’nin muvaffakiyyâtı o zaman Fransa imparatoruna kadar aksederek Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye’ye bundan dolayı beyân-ı teşekkür etmiş olduğu dahi Meclis’e tebliğ edilmiş ve Meclis-i Sıhhiyye bundan sonra birkaç seneyi hep icrâ’ât-ı mühimme müzâkeresiyle imrâr etmiştir. Ma’a-hâzâ bu işlerin en müşkili ta’rife-i cedîde olup Cidde’ye çıkacak huccâcdan onar guruştan ibâret bir duhûliye resmi ile bir de Kerbelâ-yı Muallâ’ya ve Necef-i Eşref’e İran ve Hindistan’dan idhâl olunacak envâttan ellişer guruş resm-i idhâliyye ahzi hakkındaki nizâmlar ta’rife-i cedîdeden evvel yani 1869 sene-i milâdiyesine vaz’ olunabildiler.

Ta’rife-i cedîdenin bakiyye-i müşkilâtı gemilerden tonilato başına alınacak

istatistiki yapılmış olduğundan 500 tonilatoya kadar cesâmeti olan gemilerden tonilato başına yirmişer ve ondan ziyâdesi için ilk 500'den yirmişer ve 1000'e kadar olan tonilatolardan on ikişer ve 1000'den ziyâdesi için sekizer para alınmak hisâbı ile yeni ta'rife vaz' olunmuş ise de bu ta'rifenin kabûlüne Meclis-i Sıhhiyye'deki a'zâ-yı ecnebiyyenin salâhiyetleri olmadığından bu kabûl için dahi düvel-i ma'lûme tarafından ta'yîn olunan murahhaslar ile Osmanlı murahhaslarından müteşekkil bir “muhtelit komisyon” akdolunarak onun müzâkeresinden sonra ta'rife-i cedîde 1872 senesi ibtidâsından itibâren mevki'-i icrâya konulmuştur. (s. 471) İşbu muhtelit komisyonun birkaç senede bir kere ictimâ' ederek sıhhiyye bütçesini tedkik etmesi dahi cümle-i mukarrerât-ı düveliyyeden olmakla o zamandan beri iki def'a daha akd-i ictimâ' etmiş ise de mikdârları bâlâda beyân olunan rüsûm-i sıhhiyyenin masârif-i sıhhiyyeye kifâyeti görülerek rüsûmu tenzîl veya zamm etmeğe ihtiyâc görülmemiştir.

İşte Sıhhiyye târihinin devr-i sânisî dahi işbu ta'rife-i cedîdenin vaz'ı târihinde rehîn-i hitâm olup devr-i sâlisî şimdiki ta'rife-i cedîdenin mer'î olduğu zamandır ki – bi-mennihi te'âlâ – buna dâir dahi ileride bir hulâsa-i târihiyye yazılacaktır.